

ზურაბ ძლიერიშვილი

**ჩუქების
სამართლებრივი
გუნება**

გამომცემლობა „მერიდიანი“

თბილისი

2004

ჩუქების ხელშეკრულების წარმოშობა და განვითარება

1. ჩუქების ხელშეკრულება რომის სამართალში

ნაშრომი შეეხება ქონების საკუთრებაში გადაცემის ისეთ მნიშვნელოვან სამართლებრივ ინსტიტუტს, როგორცაა ჩუქება. განხილულია ჩუქებასთან დაკავშირებული როგორც თეორიული, ისე პრაქტიკული საკითხები.

განკუთვნილია იურიდიული ფაქულტეტის სტუდენტებისა და აღნიშნული საკითხით დაინტერესებულ პირთათვის.

რედაქტორი: იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი
დოცენტი თ. ჩიტოშვილი

რეცენზენტი: იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი,
დოცენტი ე. ზარნაძე

© გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2004

© ზ. ძლიერიშვილი, 2004

ISBN 99928-32-81-9

ძველი რომის სამართალში ჩუქების ხელშეკრულება (pactum donationis) წარმოადგენდა არაფორმალურ შეთანხმებას, რომლითაც „ერთი მხარე – გამჩუქებელი გადასცემდა მეორე მხარეს – დასაჩუქრებულს – თავისი ქონების ხარჯზე რაიმე ფასეულობას იმ მიზნით, რათა გამოეჩინა გულუხვობა დასაჩუქრებულის (animus donandi) მიმართ“. ჩუქება შეიძლება მომხდარიყო სხვადასხვა სამართლებრივი ფორმით: ნივთზე საკუთრების უფლების გადაცემის საშუალებით, სახელდობრ, ფულადი თანხის გადახდით, სერვიტუტის გადაცემის გზით და ა.შ. ჩუქების გამონაკლის შემთხვევას წარმოადგენდა ჩუქების დაპირება¹.

ჩუქების ხელშეკრულებას რომელი იურისტები არ ცნობდნენ ტიპიურ ხელშეკრულებად (contractus), არამედ მიაკუთვნებდნენ შეთანხმებას, რომელიც არც ერთი ტიპის ხელშეკრულებას (pacta) არ შეესაბამებოდა. პროფესორმა პოკროვსკიმ, დაახასიათა რა კლასიკური რომის სამართალში ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულებები (obligations ex contractu), ისინი ოთხ ჯგუფად დაყო: ა) ვალდებულებები, რომელთა სამართლებრივი ძალაც გამომდინარეობს თვით შეთანხმებიდან (consensu), იწოდებიან კონსენსუალურ კონტრაქტებად; ბ) ვალდებულებები, რომელთა სამართლებრივი ძალა წარმოიშობა არა უშუალოდ შეთანხმებიდან, არამედ ამ შეთანხმების საფუძველზე ერთი პირის მიერ მეორისათვის შემდგომში ნივთის რეალურად გადაცემის მომენტიდან, იწოდებიან რეალურ კონტრაქტებად; გ) ვალდებულებები, რომლებიც წარმოიშობა სიტყვიერი შეთანხმებიდან (verbis), იწოდებიან ვერბალურ კონტრაქტებად; დ) ვალდებულებები, რომლებიც იდება განსაზღვრული წერილობითი ფორმით (litteris), იწოდებიან ლიტერალურ ხელშეკრულებად. ყველა სხვა ხელშეკრულება არის არა contractus,

¹ Римское частное право под. ред. проф. И.Т. Новицкого и проф. И.С. Перетерского, М., 1996, с. 499.

არამედ *pacta* და, როგორც ასეთი, მათ სასარჩელო ძალა არ გააჩნიათ. თუმცა, ზოგიერთმა *pacta*-მ დროთა განმავლობაში სასარჩელო ძალა შეიძინა და ამიტომაც ჩვეულებრივი არასასარჩელო ხელშეკრულებისაგან განსხვავებით, მათ გამოსახატავად გამოიყენებოდა *pacta vestita*. ამ უკანასკნელს მიეკუთვნებოდა სწორედ ჩუქების ხელშეკრულება¹.

რომში, კანონმდებლობის შემდგომი განვითარების პროცესში, ზოგიერთმა ასეთმა შეთანხმებამ სასარჩელო დაცვის უფლება (*pacta legitima*) მოიპოვა. ამასთან დაკავშირებით პროფ. პოკროვსკი წერდა: „ასეთი იყო მზითევი, მაგრამ უპირველესად ჩუქების დაპირება (*donatio*). *Donatio* შეიძლება განხორციელებულიყო სხვადასხვაგვარად: ნივთის უშუალო გადაცემით, ვალის პატივებით, საჩუქრის დაპირებით. საჩუქრის დაპირება არა მარტო რომის რესპუბლიკის დროს, არამედ ასევე კლასიკური პერიოდის იურისტების სამართალში ნამდვილი იყო მხოლოდ მაშინ, თუკი ის განხორციელდებოდა *stipulatio*-ს ფორმით. მარტივ *pactum donacionis* სავალდებულო ძალა არ ჰქონდა².

რომის სამართალში სტიპულაციის ქვეშ იგულისხმებოდა სიტყვიერი ფორმულა, რომელშიც დასმულ შეკითხვას – თუ რას მისცემდა ანდა გააკეთებდა, რის შესახებაც მას შეეკითხნენ – პირი პასუხს სცემდა. კლასიკური რომის სამართლის ეპოქაში ჩუქების ხელშეკრულების გამოყენების სფერო, გარდა სავალდებულო სტიპულაციის ფორმისა, კანონმდებლის მიერ შეზღუდულ იქნა ასევე ჩუქების ფარგლების განსაზღვრით. ასეთი საკანონმდებლო შეზღუდვის მაგალითია ცინციას კანონი, რომელიც ჩვ. წ. აღ.-მდე 204 წელს იქნა მიღებული. ამ კანონით აიკრძალა განსაზღვრულ თანხაზე მეტი ოდენობის ჩუქება. გამონაკლისი იყო მხოლოდ გამჩუქებლის ახლო ნათესავების მიმართ ჩუქება.)

ცინციას კანონმა თავისი მნიშვნელობა დაკარგა იმპერიის ეპოქაში, ჩვ. წ. აღ.-მდე IV საუკუნეში, ამასთან, სანაცვლოდ შემოღებულ იქნა ჩუქებისათვის ე.წ. სასამართლო *insinuatio*, რომლის თანახმადაც ყოველგვარი ჩუქება უნდა გაცხადებულიყო სასამართლოში და შეტანილიყო რეესტრში. ეს მოთხოვნა პირველად შემოღებულ იქნა იმპერატორ კონსტანციუს ქლორუს მიერ და დამტკიცებულ იქნა იმპერატორ კონსტანტინეს მიერ. იუსტინიანემ კი ამ წესის გამოყენება მხოლოდ იმ შემთხვევისათვის დაადგინა, თუკი საჩუქარის ღირებულება 500 *solidi*-ს აღემატებოდა.

¹ Покровский И.А. История римского права. СПб, 1998. с. 395.

² იქვე. გვ. 396.

ბოდა. ჩუქების დაპირება აღნიშნულ თანხაზე ნაკლები ოდენობით ნამდვილი იყო ამ ფორმლობის გარეშეც. სწორედ ამის მეშვეობით მარტივმა *pactum donationis* სასარჩელო ფორმა შეიძინა.

ამგვარად, რომის სამართალში ჩუქების ხელშეკრულება, მათ შორის ე.წ. ჩუქების დაპირება, აღიარებულ იქნა ტიპურ ხელშეკრულებად და მას იცავდა კანონმდებლობა, მიუხედავად იმისა, თუ რა ფორმით იყო იგი დადებული. გამონაკლისს წარმოადგენდა ხელშეკრულებები, რომელთა მიხედვითაც საჩუქრის ღირებულება 500 ოქროს აღემატებოდა. ამ თანხისათვის სავალდებულო იყო სასამართლოს წინაშე განცხადება და შემდგომში, სპეციალურ რეესტრში რეგისტრაცია. რომის სამართალში (როგორც კლასიკურ, ისე იმპერიის) ჩუქების საგანს წარმოადგენდა არა მხოლოდ ნივთის გადაცემა, არამედ ასევე ვალის პატივაც და ჩუქების დაპირებაც.

რომის სამართალი მთლიანად იზიარებდა ჩუქების უსასყიდლო ხასიათს, რამაც განაპირობა სპეციალური ნორმების შემოღება. ეს ნორმები განსაზღვრავდა გამჩუქებლის პასუხისმგებლობას, ხოლო სხვა ნორმები გამჩუქებელს ჩუქების გაუქმების უფლებას ანიჭებდა. რომის სამართალში გამჩუქებელს პასუხისმგებლობა ეკისრებოდა გაჩუქებული ქონების ნივთბრივი თუ უფლებრივი ნაკლისათვის, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი იგი მოქმედებდა განზრახ ან უხეში გაუფრთხილებლობით (*dolus, culpa, lata*).

რაც შეეხება ჩუქების გაუქმებას, პროფ. ნოვიცკის ამის შესახებ მოჰყავს იუსტინიანეს სიტყვები: „ჩვენ საერთოდ დავადგინეთ, რომ ყველა კანონიერი ჩუქების ხელშეკრულება ძალაში რჩება და არ შეიძლება გაუქმდეს, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც დადგენილ იქნება დასაჩუქრებლის მხრიდან გამჩუქებლის მიმართ აშკარა უმადურობა“¹. ასეთი უმადურობის მაგალითებს წარმოადგენდა: დასაჩუქრებლის მიერ გამჩუქებლისათვის მძიმე შეურაცხყოფის მიყენება (*iniunice atrocitas*), მისი სიცოცხლისათვის საფრთხის შექმნა, მნიშვნელოვანი ქონებრივი ზიანის მიყენება. ჩუქების გაუქმების სპეციალურ საფუძველს წარმოადგენდა ასევე ის, რომ პატრონს, რომელსაც თავისუფალი მოქალაქისათვის საჩუქრის გადაცემის დროს არ ჰყავდა შვილები, შეეძლო მოეთხოვა საჩუქრის უკან დაბრუნება, თუკი შემდგომში ისინი შეეძინებოდა.

¹ Римское частное право, учебник, 1996, с. 500.

2. ჩუქების ხელშეკრულება ძველ ქართულ სამართალში

ქართული სამართლებრივი კულტურა ეროვნული სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის ორგანული შემადგენელი ნაწილია. იგი ისევე ძველია, როგორც ქართული სახელმწიფოებრიობა და ოცდაათ საუკუნეზე მეტს ითვლის. მთელი ამ ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე ქართული სამართალი საქართველოს სახელმწიფოს მყარ საფუძველს, მისი არსებობის ერთ-ერთ გარანტიასა და შემდგომი განვითარების მნიშვნელოვან წინაპირობას წარმოადგენდა.

ქართული სამართალი, ძირითადად, ეროვნული ფესვებით საზრდოობდა და საკუთარ ნიადაგზე თავისთავადი სისტემის სახით ყალიბდებოდა ძველ ქართულ სამართალში განსაკუთრებული ადგილი ეკავა ვალდებულებითი სამართლის ინსტიტუტებს, რომლის თვალსაჩინო საიდუმლოცაო მასალას ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნი იძლევა. განსაკუთრებული ყურადღება ვალდებულებითი სამართლის ინსტიტუტებისადმი განპირობებული იყო იმით, რომ ამ ინსტიტუტების განვითარება მნიშვნელოვანწილად დამოუკიდებელი იყო ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ წინსვლაზე.)

ძველი ქართული ვალდებულებითი სამართლის ინსტიტუტებს შორის განსაკუთრებული ადგილი ეკავა ნაჩუქრობას/ჩუქებას ეხება ივანე ჯავახიშვილი ნაშრომში „ქართული სამართლის ისტორია“ (წიგნი II, ნაკვ II). იგი აღნიშნავს, რომ ძველ ქართულში ჩუქებას „ნიჭი“ ეწოდებოდა. ამ ცნების გამოსახატავად, ჩვეულებრივ, ეს ტერმინი იხმარებოდა. მაგრამ მჩუქებლის მდგომარეობისდა მიხედვით საჩუქარსაც და ჩუქებასაც თავისი განსაკუთრებული სახელი ჰქონდა. მაგალითად, სოციალურად მაღლა მდგომისაგან მასზე უფრო დაბლა მდგომისათვის ჩუქებას „წყალობა“ და „შეწყალება“ ან „ბოძება“ ეწოდებოდა, ხოლო ასეთ ნაჩუქარს – „ნაწყალობევი“ ან „ნაბოძვარი“.

ნაჩუქრობას ეხება აგრეთვე ი. დოლიძე ნაშრომში „ძველი ქართული სამართალი“ ბექა-ალბუღას სამართლის წიგნის მიხედვით იგი ჩუქებას განიხილავს, როგორც საკუთრების უფლების შექმნის ერთ-ერთ საშუალებას.¹ ავტორის აზრით, ჩუქების ობიექტი შეიძლება ყოფილიყო როგორც უძრავი,

ისე მოძრავი ქონება. ბექა მანდატურთუხუცესის დადგენილებით, მოყვრობისა და კარგი დამოკიდებულებისათვის ნაჩუქარ ქონებას („გინა სამამულო, გინა სასაქონლო და რა გინდა რაა“) გამჩუქებელი, თუნდაც დროთა განმავლობაში კიდევ გაღარიბებულიყო, უკან ვერ გამოართმევდა. იმ შემთხვევაში კი, როცა მხარეებს შორის მოყვრობა და კეთილი განწყობილება მოიშლებოდა, დასაჩუქრებულს საჩუქარი უკლებლივ უნდა დაებრუნებინა.

ჩუქების ასეთსავე წესს შეიცავდა ალბუღას სამართალიც. ერთგვარი განსხვავება ის იყო, რომ საჩუქარი აქ გაიცემოდა სამაგიერო პატივისცემის ნიშნად, ვითარცა გარკვეული გასამრჯელო „კარგად ყოლისა და საურავისათვის“. ამის შემდეგ ი. დოლიძე ნაჩუქრობის ხელშეკრულებას ეხება, როგორც საკუთრების უფლების შექმნის სამართლებრივ საშუალებას. იგი აღნიშნავს, რომ ბექა-ალბუღას სამართლის წიგნის მიხედვით: „საჩუქრის მიცემა საკუთრების უფლებას წარმოშობს საჩუქრად მიღებულ ქონებაზე“. სამამულო ქონების საჩუქრად მიცემა მხოლოდ მას შეეძლო, ვისაც ადგილ-მამული ეკუთვნოდა. ე.ი. საკუთარი მამულის სხვაზე გადაცემის უფლება მხოლოდ მიწის პატრონს ჰქონდა. ცხადია, საკუთრების ამ სახით წარმოშობას ადგილი ჰქონდა ფეოდალთა კლასის ზედა ფენის წარმომადგენელთა შორის.²)

საკუთრების უფლების წარმოშობის საკითხის განხილვისას ივ. სურგულაძე ნაჩუქრობასაც შეეხო. მისი აზრით, ჩუქების შესახებ ვახტანგის სამართალი თითქმის არაფერს ამბობს. მაგრამ ჩუქება უეჭველად წარმოადგენდა საკუთრების წარმოშობის, საფუძველს, როგორც ამაზე მიგვითითებს ბექა-ალბუღას სამართალი. ავტორი იმასაც აღნიშნავს, რომ „ბექა-ალბუღას სამართლის მიხედვით ნაჩუქარის უკან წამოღება მჩუქებელს საერთოდ არ შეუძლია, გამოწაკლისია მხოლოდ ის შემთხვევა, როცა მხარეებს შორის ჩუქების მიზეზი მოისპობა“.³

ნაჩუქრობის ცალკეული კერძო საკითხები განხილულია აგრეთვე ქართული სამართლის ისტორიის მკვლევართა სხვა ნაშრომებშიც. ამ საკითხთა შორის საკმაოდ სრულადაა შესწავლილი პროფ. გ. ნადარეიშვილის მიერ ქორწინებასთან დაკავშირებული ნაჩუქრობა.³

რაც შეეხება ნაჩუქრობის ინსტიტუტის მომწესრიგებელ ნორმატი-

¹ ი. დოლიძე, ძველი ქართული სამართალი, თბ., 1953.

² ივ. სურგულაძე, საკუთრების უფლების ინსტიტუტი ფეოდალური საქართველოს სამართლის ძეგლების მიხედვით, თსუ-ს შრომები, 1949.

³ გ. ნადარეიშვილი, ქართული საოჯახო სამართლის ისტორიიდან, თბ., 1965.

¹ ივ. ჯავახიშვილი, თხზ. 12 ტომად. ტ. VI, თბ., 1982.

² ი. დოლიძე, ძველი ქართული სამართალი, თბ., 1953.

ულ მასალას, მისი მოპოვება შეიძლება როგორც ქართულ, ისე უცხოურ საკანონმდებლო ძეგლებში. ეს საკითხები თავმოყრილია ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებულში. სახელდობრ, საინტერესო მასალას შეიცავს ბერძნული სამართლის ქართული ვერსია, რომელშიც ნაჩუქრობას ეხება 177-183-ე მუხლები, ნაჩუქრობას განიხილავს აგრეთვე სირიულ-რომაული სამართლის ქართული ვერსიის 112-ე მუხლი.

მეტად მნიშვნელოვანია ბექა-აღბუღას სამართლის წიგნში დაცული ცნობები. კერძოდ, მხედველობაში გვაქვს ბექა მანდატურთუხუცესის სამართლის 34-ე და 61-ე მუხლები და აღბუღა ათაბაგ-ამირსპასალარის სამართლის 85-ე მუხლი.

(ნაჩუქრობის ხელშეკრულების სხვადასხვა მხარის მომწესრიგებელი ნორმები მოცემულია ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნში და ქართული ჩვეულებითი სამართლის კრებულში („საქართველოს ძველთაგან და ჩვეულებითად ქართველ მეფეთა შემოღებულნი სჯულნი“).

მას შემდეგ, რაც შეეხებოდა ნაჩუქრობის მომწესრიგებელ ნორმატიულ მასალასა და სხვა წყაროებს, განვიხილოთ მისი ადგილი ქართული სამოქალაქო სამართლის სისტემაში, თუ რომელი ინსტიტუტი შეიცავს ნაჩუქრობას. (პეტრიწონის ქართველთა მონასტრის ტიპიკონი ჩუქებას ნასყიდობასთან ერთად ეხება: „მონასტრის ქონების განსყიდვასა და განიჭებასა, ვისაცა პირსა არა უწამებთ და ამას ყოველთა სიმტკიცითა ვამცნევთ, რომელი ესე ნუ იყოფიან ყოფად ოდესევე“¹).

განსახილველი საკითხის გარკვევაში დიდ დახმარებას გვიწევს აგრეთვე „განწესებანი საქართველოს მეფის ირაკლისნი ძეთა თვისთაღმი სამეფოაშათვის საქართველოაშა“. აქ ნაჩუქრობა სესხის ხელშეკრულების გვერდითაა წარმოდგენილი. „კანონად მე დამიდვია ასე“, — აცხადებს მეფე ერეკლე, — „რაც ამ ჩემს შვილებს თავთავისთვის წილი აქვსთ მოცემული, ის ხომ თავიანთი კერძი არის. იმაში, ვისაც უნდა „აჩუქებენ“ და ვისაც უნდა „ასესხებენ“².

თანამედროვე „ჩუქების“, „ნაჩუქრობის“ უძველეს ქართულ შესატყვისს „მიცემა“ და „ნიჭი“ წარმოადგენდა. „მიცემა“ ძველ ქართულში მრავალი მნიშვნელობით იხმარებოდა და მინიჭება-ჩუქებასაც აღნიშნავდა. თვით საჩუქარი კი ქართულ ოთხთავში „მისაცემლად“ და „საცემლად“ იწოდებოდა. რაც

შეეხება მჩუქებელს, მას თამარის პირველი ისტორიკოსის თხზულებაში („ისტორიანი და აზმანი შარავანდელთათანი“) „მიცემელი“ ეწოდებოდა¹. ანალოგიურად, ბექა-აღბუღას სამართლის წიგნი ჩუქების გამოსახატავად მართლედენ „მიცემას“ ხმარობს, კერძოდ, 61-ე მუხლში აღნიშნულია: „კაცმან კაცსა კარგად და პირწყლიანად ყოფნისათვის სამოყვროდ მისცეს რამე“, ხოლო 85-ე მუხლში კი მითითებულია: „თუ კაცს კაცისადა ან პატრონისა კარგად ყოლისა და საურავისათვის ქრთამად მიეცეს რამე, გინა სამამულო და გინა სასაქონლო და მას კიდე, რომელმან გამოუაროს იგი მისაცემელი, თხოვასა და წაღებასა არა ემართლებს“. „მიცემა“ „ჩუქების“ მნიშვნელობით გვხვდება ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნშიც, რომლის მე-80 მუხლშიც ვკითხულობთ: „სიცოცხლეში მამამ, რომელსაც შვილს ან იარადი, ან საქონელი მისცეს“, გაყრისას „ერთიმორეს ვერ უხსენებს“).

ზემოაღნიშნულის მსგავსი ვითარება ბერძნული სამართლის ქართულ ვერსიაშიც. აქ „მისაცემლით“ გადმოცემულია ბერძნული ტექსტის „საჩუქარი“ — „ლორეა, ჰე“, რომელიც დემოსთენეს მიხედვით, როგორც იურიდიული ტერმინი, „ნაჩუქრობასა და ანდერძსაც გამოხატავდა მრავლობით რიცხვში“².

ჩუქების აღსანიშნავად ძველ საქართველოში ტერმინი „ნიჭიც“ იხმარებოდა. ამ ტერმინის რამდენიმე შემთხვევაა დამოწმებული პირველსავე ქართულ თარიღიან ხელნაწერში — სინურ მრავალთავში. „ნიჭი“ საჩუქრის აღმნიშვნელი ტერმინია ქართულ ოთხთავში. აქ „მისაცემელი“, „ნიჭი“ და „საცემელი“ ერთმანეთს ენაცვლება, რითაც აშკარად დასტურდება, რომ ისინი ტოლფარდი ცნებებია.

რაც შეეხება „ჩუქებას“, „ნაჩუქრობას“, იგი სამართლებრივ ძეგლებსა და სასამართლო პრაქტიკაში შედარებით გვიან მკვიდრდება. ყოველ შემთხვევაში ეს ტერმინი არ გვხვდება არც ერთ ჩვენს ეროვნულ საკანონმდებლო ძეგლში, რომლებიც ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებულშია თავმოყრილი.

„ჩუქება“, „ნაჩუქარი“, „ნაჩუქები“ ხშირად იხმარება XVIII-XIX საუკუნეთა მიჯნაზე შექმნილ სამართლებრივ ძეგლებში, როგორცაა „სამართალი ბატონიშვილის დავითისა“ და იოანე ბაგრატიონის „სახელმწიფოებრივი რეფორმების პროექტი“³. როგორც ჩანს, სწორედ ამ პერიოდის დიდან იწყება ტერმინის „ჩუქება“ ფართოდ გამოყენება.

¹ ა. შანიძე, ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში და მისი ტიპიკონი, თბ., 1971.

² ქართული სამართლის ძეგლები, ი. ლოლიძის გამოც. ტ. II, თბ., 1965.

¹ ი. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი (მასალები), თბ., 1973.

² ბერძნული სამართალი ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებილიდან, თბ., 1964.

³ ი. ბაგრატიონი, სჯულდება, თბ., 1957.

ძველ ქართულ სამართალში ჩუქება სამოქალაქო-სამართლებრივი ნორმებით მოწესრიგებული ხელშეკრულებაა, რომლის მიხედვითაც ნაჩუქრობის ხელშეკრულებით ერთი მხარე უსასყიდლოდ გადასცემდა მეორეს ქონებას საკუთრებაში. ნაჩუქრობის საგნის უშუალო გადაცემის გარდა, ჩუქება შეიძლება განხორციელდეს იხითი გზითაც, როგორც იყო ვალის პატიება.) ამგვარი ჩუქების ამსახველი ზოგიერთი ცნობა ქართულ ისტორიულ მასალებშია შემონახული¹.

ჩუქება გულუხვობის, ხელგაშლილობის აქტს წარმოადგენდა. მჩუქებელს ამოძრავებდა სიკეთის გრძნობა, რომელიც მის მიერ დასაჩუქრებულისათვის ქონების უსასყიდლოდ გადაცემაში ვლინდებოდა. ჩუქება განიხილებოდა როგორც რეალური ხელშეკრულება, რომელიც დადებულად ითვლებოდა დასაჩუქრებულისათვის ქონების გადაცემის მომენტიდან და მის ეკონომიკურ შედეგს წარმოადგენდა, კერძოდ კი, დასაჩუქრებული მხარე მდიდრდებოდა გამჩუქებლის ქონების ხარჯზე. ნაჩუქრობის ხელშეკრულება კი ამ ეკონომიკური შედეგის სამართლებრივ გამოხატულებას წარმოადგენდა.)

3. ჩუქების ხელშეკრულება რევოლუციამდე სამოქალაქო სამართალში

1917 წლის რევოლუციამდე ჩუქებასთან დაკავშირებული სამართლებრივი ურთიერთობები ფართო თეორიული დისკუსიის საგანს წარმოადგენდა. იმდროინდელი სამოქალაქო კანონმდებლობა და სამოქალაქო-სამართლებრივი დოქტრინა არ იძლეოდა მკაფიო ერთგვაროვან პასუხებს ისეთ კითხვებზე, როგორიცაა: ჩუქების არსი, სამართლებრივი ბუნება, ადგილი სამოქალაქო სამართლის სისტემაში, საკმარისია ვთქვათ, რომ იმდროინდელ კანონმდებლობაში ჩუქების მომწესრიგებელი სამართლებრივი ნორმები მოცემული იყო არა სახელშეკრულებო ვალდებულებების შესახებ დებულებებში, არამედ საკუთრების შეძენის საშუალებების თავში, თუმცა კი, როგორც გ. შერშენევიჩი აღნიშნავდა, „ჩუქება ეს არის უსასყიდლო ხელშეკრულება, რომელიც უშუალოდ მიმართულია დასაჩუქრებულის ქონების გაზრდისაკენ გამჩუქებლის ქონების შემცირების ხარჯზე. ჩუქება წარმოადგენს ურთიერთშეთანხმებაზე და არა ერთი პირის ნებაზე დამყარებულ გარიგებას.

დასაჩუქრებულის მიერ საჩუქრის მიღებამდე ჩუქებას აზრი არა აქვს. ამიტომაც ჩუქება წარმოადგენს ხელშეკრულებას“¹.

განსხვავებულ მოსაზრებას გამოთქვამდა რუსული სამოქალაქო ცივილისტიკის ფუძემდებელი დ. მეიერი ჩუქების როგორც სამართლებრივი ბუნების, ასევე სამოქალაქო სამართლის სისტემაში მისი ადგილის შესახებ. დ. მეიერი ჩუქების შესახებ ძირითად დებულებებს განიხილავდა სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, კერძოდ კი, უფლებების შეძენის თავში. იგი აღნიშნავდა, რომ უფლების შეძენა უსასყიდლოდ ხდება სხვადასხვა საშუალებით, მაგალითად, როგორც ხელშეკრულების გზით, ასევე ფაქტობრივი გადაცემით. ამიტომაც იმ შემთხვევაში, როდესაც ადგილი აქვს მხოლოდ ნივთის ფაქტობრივად გადაცემას საკუთრებაში წინასწარი შეთანხმების გარეშე, ეს არ არის ხელშეკრულება და იგი განხილულ უნდა იქნეს როგორც საკუთრების უფლების წარმოშობის დამოუკიდებელი საშუალება².

სამოქალაქო სჯულების პროექტის მომზადებისას, ჩუქების სამართლებრივი ბუნების შესახებ ფართო მსჯელობის შედეგად, სარედაქციო კომისია იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ ჩუქების ერთერთი არსებითი ნიშანია დასაჩუქრებულის მიერ საჩუქრის მიღება, ამიტომაც ჩუქება არ შეიძლება განხორციელდეს მხარეთა ურთიერთშეთანხმების გარეშე, ხოლო აქედან კი გამომდინარეობს, რომ ჩუქება არის ხელშეკრულება, რამეთუ ორი ან მეტი პირის შეთანხმება უფლებების შექმნის, შეცვლის ან შეწყვეტის შესახებ არის ხელშეკრულება³.

ამასთან დაკავშირებით, სამოქალაქო სჯულების პროექტში ჩუქების შესახებ ნორმებმა ასახვა პოვა წიგნში – „ვალდებულებითი სამართალი“, წ. V, მეორე ნაწილი, „სახელშეკრულებო ვალდებულებები“, თავი IV, „ჩუქება“. აღნიშნული თავის 1782-ე მუხლის თანახმად, „ჩუქების ხელშეკრულებით გამჩუქებელი თავის სიცოცხლეში გადასცემს მხარე პირს საკუთრებაში რაიმე ქონებას. გარდაცვალების შემთხვევაში სხვისთვის რაიმე ქონების გადაცემის მიმართ გამოიყენება ნორმები ანდერძის შესახებ“.

მიუხედავად იმისა, რომ ცივილისტებს განსხვავებული შეხედულებები გააჩნდათ ჩუქების სამართლებრივი ბუნებისა და სამოქალაქო სამართალში ამ სამართლებრივი ინსტიტუტის ბუნების შესახებ, მათ მაინც მიაღწიეს შეთანხმებას იმ ოთხი ნიშან-თვისების შესახებ, რაც დამახა-

¹ თ. ენუქიძე, მასალები საქართველოს ეკონომიკური ისტორიისათვის. თბ., 1964.

¹ Шершеневич Г.Ф. Курс гражданского права, т. 2. СПб. 1896, с. 365.

² Мейер Д.И. Русское гражданское право, 1902 г., ч. 1. М., с. 3.

³ Гражданское уложение. том второй, с. 361.

სიათბელი იყო ჩუქებისათვის: 1) ჩუქების უსასყიდლოება; 2) დასაჩუქრებულის ქონების გაზრდა; 3) გამჩუქებლის ქონების შემცირება; დ) გამჩუქებლის განზრახვა დაასაჩუქროს დასასაჩუქრებელი.¹

ჩუქების უსასყიდლოება გაგებული არ იყო იმგვარად, რომ ჩუქების დროს დაშვებული იყო რაიმე შემხვედრი მოქმედება. ასე მაგალითად, გ. შერშენევიჩი აღნიშნავდა, რომ ჩუქების უსასყიდლოებაში უნდა გავიგოთ მხოლოდ ის, რომ გადასაცემ ფასეულობას არ შეესაბამება ეკვივალენტი, სახელდობრ, არ შეიძლება სასყიდლიანად მივიჩნიოთ ჩუქება იმის გამო, რომ ჩვეულების მიხედვით ნაჩუქარი დანიისათვის დასაჩუქრებული გადასცემს გამჩუქებელს ლითონის მონეტას¹.

ამასთან, (მეცნიერები) ხაზგასმით აღნიშნავდნენ, რომ გამჩუქებლის მოტივი და მიზანი, თუნდაც რომ ანგარებითი ხასიათის ყოფილიყო, არ ცვლიდა ჩუქების უსასყიდლო ხასიათს. ასე მაგალითად, დ. მეიერი წერდა: „ძალიან იშვიათია, როცა ჩუქება ხდება უანგაროდ, ჩვეულებრივ იგი წარმოადგენს რაიმე ჯილდოს გაწეული მომსახურებისათვის დასაჩუქრებულის მხრიდან გამჩუქებლის მიმართ, ანდა გამჩუქებელს სურს მიიღოს რაიმე მატერიალური ან არამატერიალური სარგებელი; მაგალითად, დასაჩუქრებულმა მისი მხარე რომ დაიჭიროს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, გარიგება მაინც ითვლება ჩუქებად. ამიტომაც, თუკი პირი სხვას აჩუქებს ქონებას იმ იმედით, რომ დასაჩუქრებული მას რაიმე სამსახურს გაუწევს, ხოლო შემდგომში კი ასე არ მოხდება, ჩუქება მაინც ჩაითვლება ნამდვილად².

დასაჩუქრებულის ქონების გაზრდა გამჩუქებლის ქონების შემცირების ხარჯზე ჩუქების უშუალო მიზანია. ამიტომაც წერდა გ. შერშენევიჩი, რომ „არ ჩაითვლება ჩუქებად, როცა მოვალე თავის კრედიტორს მოთხოვნის უზრუნველსაყოფად გადასცემს თავის ქონებას გირაოდ, რამეთუ იგი ამით კი არ ზრდის თავისი კრედიტორის ქონებას, არამედ მხოლოდ უზრუნველყოფს მის უფლებას“³.

ჩუქების დროს დასაჩუქრებულის ქონების გაზრდა ხდება გამჩუქებლის ქონების შემცირების ხარჯზე. რეველუციამდელი ცივილისტიების აზრით, ეს ნიშანი საშუალებას იძლეოდა მომხდარიყო ანდერძისაგან განსხვავება. მაგალითად, დ. მეიერი აღნიშნავდა, რომ „ჩუქება ხდება მხოლოდ პირის სიცოცხლეში, ხოლო, თუკი პირი სხვას აჩუქებს რაიმეს იმ პირობით,

რომ საჩუქარი გადაცემულ იქნება გამჩუქებლის გარდაცვალების შემდეგ. ასეთ შემთხვევაში ადგილი აქვს არა ჩუქებას, არამედ საანდერძო დანაკისრს“. ამ მოსაზრებას ეთანხმებოდა გ. შერშენევიჩიც, რომელიც აღნიშნავდა, რომ ამ ნიშნით ჩუქება განსხვავდება ანდერძისაგან. ანდერძით მოანდერძე უტოვებს მთელ თავის ქონებას ან მის ნაწილს სხვა პირს, მაგრამ ქონება მის სიცოცხლეში არ მცირდება, ხოლო მისი სიკვდილის შემდეგ კი ქონება ეკუთვნის უკვე არა მამკვიდრებელს, არამედ მემკვიდრეს¹. გ. შერშენევიჩის აზრით, ეს ნიშანი-თვისება საშუალებას იძლეოდა, განგვესხვავებინა ჩუქება სხვა საშუალებებისაგან, სახელდობრ, მესამე პირის სასარგებლოდ სიცოცხლის დაზღვევისაგან. იგი წერდა: „არ ჩაითვლება ჩუქებად სიცოცხლის დაზღვევა მესამე პირის სასარგებლოდ, რამეთუ ამ უკანასკნელის ქონების გაზრდა არ ხდება დამზღვევის ქონების შემცირების ხარჯზე“².

ჩუქების საგანთან დაკავშირებით აზრთა სხვადასხვაობას ჰქონდა ადგილი რეველუციამდელ ცივილისტებს შორის. დ. მეიერი აღნიშნავდა, რომ „ჩუქების საგანი შეიძლება იყოს ყოველგვარი ქონებრივი უფლება და არა მხოლოდ საკუთრების უფლება, თუმცა კი მართებულია, რომ იგი უფრო ხშირად არის ჩუქების საგანი. თუმცა კი ყოველგვარი უფლება, რომელიც შეიძლება გასხვისებული იყოს, შეიძლება, რომ გადაცემულ იქნეს დასაჩუქრებულისათვის“.

გ. შერშენევიჩი ჩუქების ხელშეკრულების საგანს განსაზღვრავდა, როგორც გამჩუქებლის მოქმედებას, რომელიც იწვევს დასაჩუქრებულის ქონების გაზრდას და აღნიშნავდა, რომ დასაჩუქრებულის ქონების გაზრდა ხდება: ა) ნივთის გადაცემით მის საკუთრებაში; ბ) მისთვის სხვა სანივთო უფლებების გადაცემით, რომელთაგანაც შეერთებულია სარგებლობა; გ) ვალდებულებითი სამართლებრივი ურთიერთობის დამყარებით, რომელშიც დასაჩუქრებულს ეძლევა მოთხოვნის უფლება; დ) დასაჩუქრებულის გათავისუფლება ვალდებულების შესრულებისაგან, ანდა მისი საკუთრების უფლების შეზღუდვის გაუქმება.

რუსეთის სამოქალაქო სჯულდებამ ჩუქების საგანი განსაზღვრა შემდეგნაირად: „ჩუქება შეიძლება დადებულ იქნეს უფლების გასხვისების, ანდა წარმოშობის, ანდა გამჩუქებლის მიერ უფლებაზე უარის თქმის ან თავის თავზე ვალდებულების აღების გზით. მაშასადამე, ჩუქების ხელშეკრულება მოიცავდა გამჩუქებლის ოთხი სახის მოქმედებას: ა) დასაჩუქრებულისათვის ქონების გადაცემა (საკუთრებაში, ანდა სანივთო უფლების გადაცემა); ბ) დასაჩუქრებულის სასარგებლოდ უფლების დადგენა (წარმოშობა);

¹ Шершеневич Г.Ф. Курс гражданского права, т. 2, М., 1996, с. 127.

² Мейер Д.И. Русское гражданское право, 1902 г., ч. 1, М., 1997, с.242.

³ Шершеневич Г.Ф. Курс гражданского права, т. 2, М., 1996, с. 128.

¹ Шершеневич Г.Ф. Курс гражданского права, т. 2, М., 1996, с. 129.

² იქვე, გვ. 131.

გ) გამჩუქებლის უარი თავის უფლებაზე დასაჩუქრებულის სასარგებლოდ; დ) გამჩუქებლის მიერ დასაჩუქრებულის ვალდებულების თავის თავზე აღება¹.)

რევოლუციამდელ (რუსულ სამოქალაქო კანონმდებლობაში ჩუქების ხელშეკრულების ფორმა განსხვავებული იყო ჩუქების ხელშეკრულების სახისა და ჩუქების ობიექტის მიხედვით.) გ. შერშენევიჩი წერდა, რომ, (თუკი ჩუქების ხელშეკრულების დადებისას ხდება ნივთის გადაცემა დაუყოვნებლივ, მაშინ ჩუქების ფორმა დამოკიდებულია იმაზე, ნივთი მოძრავია თუ უძრავი. მოძრავი ნივთების გაჩუქებისათვის კანონი არ ითვალისწინებს წერილობით ფორმას. ჩუქება ხორციელდება ნაჩუქარი ნივთის გადაცემით დასაჩუქრებულისათვის. დასაჩუქრებულს ნივთზე საკუთრების უფლება წარმოეშობა მისი გადაცემის მომენტიდან. უძრავი ქონების გადაცემა ხორციელდება კანონით დადგენილი სავალდებულო წესით. აქტს, რომლითაც ხდება ჩუქების გზით უძრავი ქონების გადაცემა, ეწოდება სასაჩუქრო ჩანაწერი. ის შედგება სხვადასხვა ცალკეული მოქმედებისაგან (აქტის შედგენა ნოტარიუსის მიერ, მისი დამტკიცება უფროსი ნოტარიუსის მიერ)².

დ. მეიერი ყურადღებას ამახვილებდა ჩუქების ისეთი ფორმის შესახებ, როგორცაა წყალობა და შეწირულობა. იგი წერდა: „წყალობა ხორციელდება უმაღლესი ხელისუფლების ბრძანების აქტით და ამ აქტის საფუძველზე მიწისა და სახელმწიფო ქონების სამინისტრო გამოსცემს განკარგულებას ნაწყალობევი ქონების პირისათვის საკუთრებაში გადაცემის შესახებ. შეწირულობა კი ჩვეულებრივ ხდება გამჩუქებლის მიერ წერილობითი შეთავაზებისა და შესაბამისი სახელმწიფო ორგანოს მიერ მისი მიღების შესახებ წერილობითი თანხმობის განცხადების გზით“³.

რევოლუციამდელი სამოქალაქო კანონმდებლობის შესაბამისად, ჩუქების ხელშეკრულების მარტივი წერილობითი ფორმის დაუცველობა არ იწვევდა მის ბათილად ცნობას. ამ შემთხვევაში მოქმედებდა ზოგადი ნორმა, რომლის თანახმადაც დასაჩუქრებულის სარჩელი გამჩუქებლის მიმართ ჩუქების ვალდებულების იძულებითი შესრულების შესახებ არ შეიძლებოდა დაკმაყოფილებულიყო მხოლოდ მოწმეთა ჩვენებაზე დაყრდნობით.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ჩუქების ერთ-ერთ არსებით ნიშანს, რომელიც ასაბუთებდა მის სახელშეკრულებო ბუნებას, წარმოადგენდა დასაჩუქრებულის მიერ საჩუქრის მიღება. საჩუქრის მიღების ფორმასთან დაკავშირებით სამოქალაქო სჯულდება ითვალისწინებდა შემდეგ წესს:

¹ Гражданское уложение, т. II, с. 361.

² Шершеневич Г.Ф. Курс гражданского права. т. 2, М., 1996, с. 130.

³ Мейер Д.И. Русское гражданское право. 1902 г., т. 2, с. 248.

„მოძრავი ქონების საჩუქრად მიღებაზე თანხმობის განცხადებისათვის არ არის საჭირო რაიმე სპეციალური ფორმა. ასეთი თანხმობა შეიძლება გამოხატული იყოს საჩუქრის უსიტყვოდ მიღებით, ანდა სხვა მსგავსი მოქმედებით“. გარდა ამისა, სჯულდება ითვალისწინებდა, რომ გამჩუქებელს შეეძლო დასაჩუქრებულისათვის დაედგინა ვადა, რომლის განმავლობაშიც ამ უკანასკნელს უნდა გამოეთქვა თანხმობა საჩუქრის მიღებაზე. თუკი დათქმულ ვადაში დასაჩუქრებული თანხმობას არ გამოთქვამდა, მაშინ ჩუქების ხელშეკრულება დადებულად არ ჩაითვლებოდა.)

რევოლუციამდელი/რუსული სამოქალაქო კანონმდებლობა დეტალურად აწესრიგებდა ჩუქების ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულებების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვანი შესრულებისათვის პასუხისმგებლობის საკითხს./მაგალითად, გ. შერშენევიჩი დასაჩუქრებულისათვის გადასაცემი ნივთის დალუპვასთან დაკავშირებით გამოთქვამდა შემდეგ მოსაზრებას: „თუკი ჩუქება გამოიხატება ვალდებულებაში — გადასცეს დასაჩუქრებულს ნივთი, ამ ნივთის დალუპვა, ანდა მისი სამოქალაქო ბრუნვიდან ამოღება წარმოადგენს ვალდებულებითი ურთიერთობის შეწყვეტის საფუძველს. გამჩუქებლის პასუხისმგებლობა დასაჩუქრებულისათვის ნივთის გადაცემამდე ამ ნივთის დალუპვისათვის შეიძლება დადგეს მხოლოდ მისი მხრიდან განზრახვის ან უხეში გაუფრთხილებლობის შემთხვევაში. მაგრამ მისი პასუხისმგებლობა არ შეიძლება იყოს უსაზღვრო, გამომდინარე გარიგების უსასყიდლო ხასიათიდან“⁴. პასუხისმგებლობა არ დგებოდა იმ შემთხვევაში, თუკი გაჩუქებულ ნივთს ფარული ნაკლი აღმოაჩნდებოდა, ხოლო იმ შემთხვევაში, თუკი გამჩუქებელმა იცოდა გაჩუქებული ნივთის ნაკლის შესახებ, ანდა ამ ნივთზე მესამე პირთა უფლებების შესახებ და განზრახ არ აცნობა ამის შესახებ დასაჩუქრებულს, ასეთ შემთხვევაში იგი ვალდებული იყო დასაჩუქრებულისთვის აენაზღაურებინა გაჩუქებული ნივთის ნაკლის შედეგად მიყენებული ზიანი.] მაგალითის სახით მოყვანილი იყო შემთხვევა, როდესაც გაჩუქებულმა ავადმყოფმა ცხენმა დასაჩუქრებულის სხვა ცხენები დააავადა.

ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების შესაძლებლობა რევოლუციამდელი ცივილისტების მიერ განიხილებოდა, როგორც ჩუქების დამახასიათებელი სპეციფიკური თავისებურება. ასე მაგალითად, დ. მეიერი აღნიშნავდა: „ჩუქება წყდება სხვადასხვა საშუალებით: ვადის დადგომით, რეზოლუციური პირობით და ა.შ. მაგრამ ჩუქების შეწყვეტის ეს საშუალებები არ არის

⁴ Шершеневич Г.Ф. Курс гражданского права, М., 1997, т. 2, с. 131.

რაიმე განსაკუთრებული სახის: ისინი იწვევენ ჩუქების შეწყვეტას ისევე როგორც სხვა ნებისმიერი გარიგების. მხოლოდ ერთი საშუალებაა ჩუქებისათვის განსაკუთრებული ხასიათის – ესაა საჩუქრის უკან დაბრუნება¹.

გ. შერშენევიჩის აზრით კი, საჩუქრის უკან დაბრუნება არ შეიძლება განხილულიყო როგორც ჩუქების შეწყვეტის საშუალება. იგი წერდა: „ჩუქების ძალით, რომელიც მიმართულია საკუთრების უფლების გადაცემისაკენ, დასაჩუქრებული ხდება ნივთის მესაკუთრე. ამიტომაც ამ შემთხვევაში, ჩუქების შეწყვეტას არ შეიძლება ჰქონდეს ადგილი. ჩუქება შესაძლებელია შეწყდეს მანამ, სანამ იგი იმყოფება ვალდებულებითი ურთიერთობის სტადიაში. ხოლო, როცა დასაჩუქრებულმა უკვე შეიძინა საკუთრების უფლება ნაჩუქარ ქონებაზე, ეს ქონება შედის მისი ქონების აქტივში და გადადის მემკვიდრეებზე². რაც შეეხება საჩუქრის უკან დაბრუნებას, გ. შერშენევიჩის აზრით, ეს სხვა არაფერია, თუ არა დასაჩუქრებულის საკუთრების უფლების ჩამორთმევა ნაჩუქარ ქონებაზე კანონით გათვალისწინებული საფუძველით.

ამ მოსაზრებამ ასახვა პოვა სამოქალაქო სჯულების პროექტში, რომელიც ითვალისწინებდა ჩუქების გაუქმების სამ საფუძველს: 1) დასაჩუქრებულის მიერ მასზე დაკისრებული მოვალეობის შეუსრულებლობა; 2) დასაჩუქრებულის მხრიდან უმადურობის გამოვლენა; 3) თუ გამჩუქებელი მძიმე მატერიალურ მდგომარეობაში ჩავარდებოდა.

დასაჩუქრებულის მიერ მასზე დაკისრებული ვალდებულებების შეუსრულებლობა შეიძლება ყოფილიყო ჩუქების გაუქმების საფუძველი მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი ასეთი შეუსრულებლობა მოხდებოდა დასაჩუქრებულის ბრალეული ქმედებით. თუკი დასაჩუქრებულ პირს დაკისრებული ჰქონდა ვალდებულების შესრულება მესამე პირის სასარგებლოდ, ასეთი შესრულების მოთხოვნის უფლება გააჩნდა როგორც გამჩუქებელს, ისე მესამე პირს.

რევოლუციამდელ ცივილისტებს შორის აზრთა დიდი სხვადასხვაობა იყო ჩუქების გაუქმების ისეთ საკითხთან დაკავშირებით, როგორც იყო დასაჩუქრებულის მხრიდან უმადურობის გამოვლენა. საბოლოოდ მიღწეულ იქნა შეთანხმება იმის თაობაზე, რომ დასაჩუქრებული ითვლება უმადურობის გამომვლენად: 1) თუკი დასაჩუქრებული ჩაიღწეს გამჩუქებლის, მისი მუდღის, ანდა მისი აღმავალი და დამავალი ნათესავების მიმართ დანაშაულებრივ ქმედებას, რომელიც ხელყოფს მათ სიცოცხლეს, პატივს, ღირსებას, ჯანმრთელობას ან ქონებას; 2) თუკი გამჩუქებელს მიაყენებს მძიმე შეურაცხყოფას; 3)

¹ Мейер Д.И. Указ. соч. ч.1 с.249.

² Шершеневич Г.Ф. Курс гражданского права. т. 2, с. 131.

თუკი ბოროტი განზრახვით მიაყენებს გამჩუქებელს მნიშვნელოვან ქონებრივ ზიანს; 4) თუკი კანონით ვალდებულია არჩინოს გამჩუქებელი და ბოროტად თავს არიდებს ამ ვალდებულების შესრულებას.

დასაჩუქრებულის მხრიდან უმადურობის გამოხატვისას ჩუქების გაუქმების უფლებით აღჭურვილი იყო თვითონ გამჩუქებელი და მხოლოდ დასაჩუქრებულის სიცოცხლეში. იმ შემთხვევაში, თუკი გამჩუქებელმა უკვე წარადგინა ჩუქების გაუქმების სარჩელი დასაჩუქრებულის მიმართ, ასეთი სარჩელიდან გამომდინარე, უფლება-მოვალეობები გადადიოდა როგორც გამჩუქებლის, ისე დასაჩუქრებულის მემკვიდრეებზე. უმადურობის მოტივით ჩუქების გაუქმების შესახებ სარჩელი გამჩუქებელს შეეძლო შეეტანა მხოლოდ ერთი წლის განმავლობაში იმ დღიდან, როდესაც მან შეიტყო უმადურობის შესახებ.

გამჩუქებლის მემკვიდრეებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეეძლოთ მოეთხოვათ ჩუქების გაუქმება, თუკი დასაჩუქრებულმა განზრახი ქმედებით სიცოცხლე მოუსპო გამჩუქებელს. სარჩელის შეტანის ერთწლიანი ხანდაზმულობა აითვლებოდა იმ მომენტიდან, როდესაც მემკვიდრეებმა შეიტყვეს მამკვიდრებლის სიკვდილის შესახებ.

ჩუქების გაუქმების შემთხვევაში დასაჩუქრებული კარგავდა უფლებას, მოეთხოვა საჩუქრის გადაცემის ვალდებულების შესრულება. თუკი საჩუქარი უკვე გადაცემული იყო, მაშინ დასაჩუქრებული ან მისი მემკვიდრეები ვალდებული იყვნენ უკან დაებრუნებინათ მიღებული ქონება უსაფუძველო გამდიდრების შესახებ ნორმების შესაბამისად.

ჩუქების გაუქმების შემთხვევაში ქონებრივი ბრუნვის სტაბილურობა უზრუნველყოფილი იყო სჯულებით გათვალისწინებული შემდეგი წესის მიხედვით: ნაჩუქარ ქონებაზე მესამე პირების მიერ მოპოვებული უფლება ჩუქების გაუქმებით არ ირღვეოდა, რამეთუ ასეთ შემთხვევაში გამჩუქებელს შეეძლო მოეთხოვა დასაჩუქრებულისაგან არა ქონების უკან დაბრუნება, არამედ მიყენებული ზიანის ანაზღაურება.

სამოქალაქო სჯულდება განასხვავებდა ისეთ შემთხვევებს, როდესაც გამჩუქებელს განსაზღვრული პირობების არსებობისას უფლება ჰქონდა უარი განეცხადებინა ჩუქების შესრულებაზე. ამასთან, ასეთი უარის თქმის საფუძველი არ იყო დაკავშირებული დასაჩუქრებულის ქცევასთან. სჯულდება ითვალისწინებდა, რომ გამჩუქებელს შეეძლო უარი ეთქვა საჩუქრის გადაცემის ვალდებულების შესრულებაზე: 1) თუკი იგი მძიმე მატერიალურ მდგომარეობაში ჩავარდა; 2) თუკი გამჩუქებელს ჩუქების დაღების მომენტში არ ჰყავდა შვილები და ისინი საჩუქრის გადაცემის ვალდებულების წარმოშობის მომენტისათვის შეეძინა.

2899247

თუკი დადგინდებოდა, რომ გამჩუქებელი ნივთის გაჩუქების შედეგად მძიმე მატერიალურ მდგომარეობაში ჩავარდა და არ გააჩნდა საარსებო წყარო, მას უფლება ჰქონდა მოეთხოვა დასაჩუქრებულისაგან სარჩო ნაჩუქარი ქონების ღირებულების არა უმეტეს ხუთი პროცენტისა, თუ თვითონ დასაჩუქრებელიც არ იმყოფებოდა ისეთივე მძიმე მდგომარეობაში, როგორც გამჩუქებელი. დასაჩუქრებული შეიძლება გადავიწყობაში, როგორც გამჩუქებელი. დასაჩუქრებული შეიძლება გადავიწყობაში, როგორც გამჩუქებელი. დასაჩუქრებული შეიძლება გადავიწყობაში, როგორც გამჩუქებელი.

1917 წლის რევოლუციამდე მოქმედი სამოქალაქო კანონმდებლობა ითვალისწინებდა ჩუქების რამდენიმე სახეს, ეს არის: წყალობა, შეწირულება, მზითვის გამოყოფა.

წყალობაში იგულისხმებოდა მისი აღმატებულების ბრძანებით ვინმესთვის სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული ქონების საკუთრებაში გადაცემა. გ. შერშენეიჩი გამოყოფდა წყალობის, როგორც ჩუქების ნაირსახეობის დამახასიათებელ ნიშნებს: 1) გამჩუქებელს წარმოადგენდა მეფე, როგორც სახელმწიფოს წარმომადგენელი და არა როგორც კერძო პირი, რომლის სახითაც მას შეეძლო განეხორციელებინა ჩუქება საერთო საწყისებზე; 2) დასაჩუქრებული იყო კერძო პირი; 3) წყალობის საგანი შეიძლება ყოფილიყო მხოლოდ სახელმწიფოს საკუთრებაში არსებული უძრავი ქონება და არა მეფე-იმპერატორის პირადი ქონება. „წყალობა“, „ბოძება“ ხდებოდა მისი უდიდებულესობა მეფე-იმპერატორის უმაღლესი ბრძანებით. ბრძანების საფუძველზე სახელმწიფო ქონების სამინისტრო დასაჩუქრებულს სახელმწიფო მიწებიდან გამოუყოფდა მიწის ნაკვეთს და გადასცემდა საკუთრებაში. თუმცა კი, დ. მეიერი „წყალობას“ არ განიხილავდა როგორც სამოქალაქო-სამართლებრივ გარიგებას და აღნიშნავდა, რომ ის ადმინისტრაციულ-სამართლებრივ ხასიათს ატარებდა, რამეთუ საჯარო სამართლის ინსტიტუტი იყო.

საერთო-საზოგადოებრივი მიზნისათვის ქონების ნებაყოფლობით გადაცემას შეწირულობა ეწოდებოდა. დასაჩუქრებულს წარმოადგენდა საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე იურიდიული პირი. სარგებლობის საერთო მიზანი განაპირობებდა იმას, რომ შეწირული ნივთებით შეეძლოთ ესარგებლათ განსაზღვრული რაოდენობის პირებს. ამიტომაც ჩუქება სახელმწიფოს, ქალაქის, სასწავლო დაწესებულებისა და ა.შ. სასარგებლოდ, შეწირულობად ითვლებოდა.

კანონმდებლობა ჩუქების ნაირსახეობად განიხილავდა ასევე მზითვის გამოყოფას. მზითვის გამოყოფა გამოიხატებოდა იმაში, რომ მშობლები ქალიშვილს გათხოვების შემდეგ გამოუყოფდნენ თავის წილ ქონებას.

4. ჩუქების ხელშეკრულება საბჭოთა

სამოქალაქო სამართალში

(ჩუქებასთან დაკავშირებული ყველა ურთიერთობა 1964 წლის სამოქალაქო კოდექსით რეგულირდებოდა მხოლოდ ორი მუხლით: პირველი მათგანის თანახმად, ჩუქების ხელშეკრულებით ერთი მხარე უსასყიდლოდ გადასცემდა მეორე მხარეს ქონებას საკუთრებაში. ჩუქების ხელშეკრულება დადებულად ითვლებოდა ნივთის გადაცემის მომენტიდან. მოქალაქის მიერ ქონების ჩუქება სახელმწიფო, კოოპერატიული თუ საზოგადოებრივი ორგანიზაციისათვის ხორციელდებოდა საზოგადოებრივად სასარგებლო მიზნისათვის. მეორე მუხლში გათვალისწინებული იყო ჩუქების ხელშეკრულების ფორმის მიმართ წაყენებული მოთხოვნები, სახელდობრ, ჩუქება ხუთას მანეთზე მეტი თანხისა, ანდა ჩუქების ხელშეკრულება 50 მანეთზე მეტი სავალუტო ფასეულობისა, (სანოტარო წესით დადასტურებას საჭიროებდა. მოქალაქის მიერ სახელმწიფო, საზოგადოებრივი თუ კოოპერატიული ორგანიზაციისათვის ქონების ჩუქება უნდა გაფორმებულიყო მარტივი წერილობითი ფორმით, ხოლო საცხოვრებელი სახლის ჩუქება კი იმ ფორმით, რაც დადგენილი იყო საცხოვრებელი სახლის ნასყიდობის ხელშეკრულებისათვის.)

ჩუქების ხელშეკრულების ცნება უცვლელი დარჩა მთელი საბჭოური პერიოდის სამოქალაქო სამართალში. ხელშეკრულებას, რომლის მიხედვითაც ერთი მხარე უსასყიდლოდ გადასცემდა მეორეს ქონებას საკუთრებაში, ჩუქების ხელშეკრულება ეწოდებოდა. კანონმდებელი ჩუქებას განიხილავდა როგორც რეალურ ხელშეკრულებას. ჩუქება დადებულად ითვლებოდა ქონების გადაცემის მომენტიდან, ჩუქების ხელშეკრულების დადება ემთხვეოდა მის შესრულებას.

ჩუქების ხელშეკრულების, როგორც რეალური ხელშეკრულების განსაზღვრებამ, მას განსაკუთრებული ადგილი მიუჩინა სამოქალაქო-სამართლებრივ ვალდებულებათა სისტემაში. ასე მაგალითად, პროფ. ო. იოფე აღნიშნავდა: „ასეთი კვალიფიკაციის შედეგად ჩუქება განსაკუთრებულ ვითარებაში აღმოჩნდა სამოქალაქო-სამართლებრივ ხელშეკრულებათა სისტემაში. ყველა სხვა ხელშეკრულება წარმოადგენდა მის დამდებ პირებს შორის სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობის საფუძველს. მაგრამ, რადგან ჩუქების აქტში ნივთის გადაცემა გულისხმობდა გარიგების დადებას, ამიტომაც დადებული ხელშეკრულებიდან გამჩუქებელს არანაირი ვალდებულება არ წარ-

¹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, თბ, 1964.

მოემობოდა, დასაჩუქრებულს არ იყო ვალდებული პირი ჩუქების ცალმხრივი ხასიათიდან გამომდინარე. სხვაგვარად რომ ითქვას, ჩუქების ხელშეკრულება, როგორც რეალური გარიგება, არანაირ ვალდებულებით ურთიერთობებს არ წარმოშობდა, არამედ იდებოდა გარიგების შესრულების გზით, რომელიც დაუყოვნებლივ აქცევდა დასაჩუქრებულს ნაჩუქარი ქონების მესაკუთრედ. იმისათვის, რომ გამოყოფნა ჩუქების ეს აღნიშნული თავისებურება. მას ზოგჯერ სანივთო გარიგებასაც უწოდებენ.¹)

საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში ჩუქების ხელშეკრულების მეორე უდავო ნიშნად ცნობილი იყო მისი უსასყიდლოება. ჩუქების ხელშეკრულების ეს თვისება აერთიანებდა მას თხოვების ხელშეკრულებასთან.² ჩუქებისა და თხოვების ხელშეკრულებების მსგავსებას დიდი ყურადღება ეთმობოდა. უფრო მეტიც, გამოთქმული იყო მოსაზრება, რომ თხოვება წარმოადგენდა ჩუქების ნაირსახეობას. ამასთან დაკავშირებით, ო. იოფე წერდა: „მართლაცადა, არა მარტო ჩუქების, არამედ თხოვების დროსაც, ერთი პირი ღებულობს ქონებრივ სარგებელს მეორე პირის ხარჯზე, რამეთუ ნივთი მისი სარგებლობის პროცესში განიცდის ცვეთას, ხოლო ამ ცვეთის შედეგები მთლიანად ეკუთვნის გამნათხოვებელს, რომელიც არ ღებულობს არანაირ ფულად კომპენსაციას მონათხოვრისაგან. მაგრამ ამ მსგავსების მიუხედავად, ჩუქებასა და თხოვებას შორის არსებობს არსებითი სხვაობაც: ჩუქების დროს ქონება გადადის დასაჩუქრებულის საკუთრებაში, მაშინ, როდესაც თხოვების დროს ქონება გადადის მონათხოვრის მხოლოდ დროებით სარგებლობაში. ამის გამო ჩუქება მიეკუთვნება ქონების საკუთრებაში გადაცემის ტიპის ხელშეკრულებებს, მაშინ, როდესაც თხოვება მიეკუთვნება ქონების დროებით სარგებლობაში გადაცემის ხელშეკრულებებს.“

ჩუქების ხელშეკრულების უდავო ნიშნად მიჩნეული იყო მისი ცალმხრივი ხასიათიც.) ასე მაგალითად, ო. იოფე ჩუქებაზე საუბრისას აღნიშნავდა, რომ უდავოა ასევე მისი ცალმხრივი ხასიათიც: დასაჩუქრებული ხდება ქონების მესაკუთრე ისე, რომ არ კისრულობს რაიმე ვალდებულებას გამჩუქებლის წინაშე, რომელიც, თავის მხრივ, უთმობს ქონებაზე საკუთრების უფლებას დასაჩუქრებულს, ისე, რომ არ იძენს რაიმე უფლებას. მიუხედავად იმისა, რომ კანონში არაფერი იყო პირდაპირ ნათქვამი,

¹ Иоффе О.С. Обязательственное право, М., 1975.

² Вердников В.Г., Кабалкин А.Ю. „Новые гражданские кодексы союзных республик“, М., 1965.

იურიდიულ ლიტერატურაში ჩუქების ხელშეკრულების ერთ-ერთ ნიშნად მიღებული იყო დასაჩუქრებულის თანხმობა საჩუქრის მიღებაზე. ასე მაგალითად, ო. იოფე წერდა, რომ, ერთი შეხედვით, თითქოსდა საჩუქრის გადაცემა ეს არის გამჩუქებლის ცალმხრივი მოქმედება, მაგრამ უფრო დეტალური ანალიზისას ვრწმუნდებით, რომ ამისათვის საჭიროა დასაჩუქრებულის თანხმობა. თუკი მხედველობაში მივიღებთ იმას, რომ საჩუქრად მიღებული ქონების მოვლას სჭირდება გარკვეული ხარჯები, ყოველგვარი ჩუქება შეიძლება არც კი იყოს მისაღები დასაჩუქრებულისათვის და, მაშასადამე, საჭიროა მისი თანხმობა, გარდა ამისა, თანხმობა მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისითაც, რომ დასაჩუქრებულისათვის სულერთი არ არის, ვინ არის გამჩუქებელი და რა მოტივები ამოძრავებდა მას.

იურიდიულ ლიტერატურაში (სამოქალაქო-სამართლებრივ ურთიერთობებთან მიმართებაში, ყურადღება იყო გამახვილებული ასევე ჩუქების ხელშეკრულების ქონების გასხვისების სხვა ხელშეკრულებასთან მიმართებაში. აღნიშნული იყო ასევე ჩუქების დაუშვებლობა გარდაცვალების შემთხვევისათვის, რამეთუ ასეთი გარიგება შეიძლებოდა წინააღმდეგობაში მოსულიყო მემკვიდრეობის სამართლის ნორმებთან.

ჩუქების ხელშეკრულების სუბიექტებად, ძირითადად, გამოდიოდნენ მოქალაქეები, თანაც, უფრო ხშირად გამჩუქებლის როლში. რაც შეეხება იურიდიულ პირებს (ორგანიზაციებს), ისინი გამჩუქებლად, როგორც წესი, არ გამოდიოდნენ, რამეთუ ეს ეწინააღმდეგებოდა მათ სპეციალურ სამართალსუბიექტობას (უფლებანარჩინობას). რადგან ჩუქება იწვევდა გადაცემულ ქონებაზე გამჩუქებლის საკუთრების უფლების შეწყვეტას, ამიტომაც, როგორც წესი, გამჩუქებელი უნდა ყოფილიყო გაჩუქებული ქონების მესაკუთრე. დასაჩუქრებული შეიძლება ყოფილიყო როგორც ქმედუნარიანი, ისე შეზღუდულქმედუნარიანი თუ ქმედუნარო პირი. ქმედუნარო პირის სახელით ქონებას ღებულობდა მისი მეურვე, ხოლო მზრუნველი კი შეზღუდულქმედუნარიან პირს თანხმობას აძლევდა საჩუქრის მისაღებად. მეურვეს ან მზრუნველს შეეძლო უარი განეცხადებინა საჩუქრის მიღებაზე. თუკი ეს ეწინააღმდეგებოდა დასაჩუქრებულის ინტერესს. თუკი დასაჩუქრებულის სახით გამოდიოდა სახელმწიფო ორგანიზაცია, მაშინ საჩუქრად მიღებული ქონება მათ ოპერატიულ სარგებლობაში გადაეცემოდათ, ხოლო ნაჩუქარი ქონება სახელმწიფოს საკუთრებაში გადადიოდა.

ჩუქების საგანი შეიძლებოდა ყოფილიყო მოქალაქის პირად საკუთრებაში არსებული ნებისმიერი ქონება: ნივთები, ფასიანი ქაღალდები, სავალუ-

ტო ფასეულობები და ა.შ. თუმცა კი, კანონმდებლობის მიხედვით სავალუტო ფასეულობების თავისუფალი ჩუქება შეიძლებოდა მხოლოდ მეუღლისათვის, შვილებისათვის, მშობლებისათვის, შვილიშვილებისათვის, პაპებისათვისა და დამებისათვის.)

(ჩუქების საგნის შეზღუდვა გამომდინარეობდა კანონმდებლის მოთხოვნებიდან, რომლის თანახმადაც დასაჩუქრებულისათვის გადაცემული ქონება უნდა ყოფილიყო გამჩუქებლის პირად საკუთრებაში. აქვე იმაში იყო, რომ 1964 წლის სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით (მოქალაქეებს პირად საკუთრებაში შეიძლებოდა ჰქონოდათ მხოლოდ შრომითი შემოსავლები და დანაზოგები, საცხოვრებელი სახლი (ან მისი ნაწილი) და დამხმარე საოჯახო მეურნეობა, პირადი მოხმარებისა და საოჯახო ნივთები. მოქალაქეებს არ ჰქონდათ უფლება პირად საკუთრებაში არსებული ქონება გამოეყენებინათ არაშრომითი შემოსავლების მისაღებად.)

ჩუქების ხელშეკრულების ფორმასთან მიმართებაში კანონმდებლობა ითვალისწინებდა შემდეგ მოთხოვნებს: ჩუქება ხუთას მანეთზე მეტი თანხის ოდენობით უნდა გაფორმებულიყო სანოტარო წესით, ასევე სანოტარო წესით უნდა გაფორმებულიყო სავალუტო ფასეულობის ჩუქება 50 მანეთზე მეტი თანხის ოდენობით. ამასთან, ო. იოფე აღნიშნავდა, რომ სასამართლო პრაქტიკა არ იცავდა განუხრელად ამ დანაწესს. იგი წერდა, რომ, თუკი ჩუქება ხდებოდა ისეთი სახის ურთიერთობებში, როდესაც სანოტარო ფორმას არსებითი მნიშვნელობა არ ჰქონდა (მაგალითად, ჩუქება მეუღლეებს შორის), მაგრამ, თუკი ერთი მხარე, რომელიც არ უარყოფდა საჩუქრის გადაცემას, მიმართავდა სარჩელით სასამართლოს სანოტარო ფორმის დაუცველობის გამო მისი ბათილად ცნობის შესახებ, ასეთი სარჩელი არ უნდა დაკმაყოფილებულიყო.

რაც შეეხება ქონების ჩუქებას სახელმწიფო, კოოპერატიული თუ საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისათვის, ის აუცილებლად საჭიროებდა მარტივი წერილობითი ფორმით გაფორმებას. ეს ათავისუფლებდა გამჩუქებელს ხელშეკრულების სანოტარო წესით დამოწმებისაგან. ამასთან, ყურადღება მახვილდებოდა იმაზეც, რომ ამ წესის დაუცველობა არ იწვევდა ხელშეკრულების ბათილად ცნობას, არამედ მხარეებს ართმევდა უფლებას დავის შემთხვევაში მისი არსებობა დაემტკიცებინათ მხოლოდ მოწმეთა ჩვენებით. საცხოვრებელი სახლის ჩუქების ხელშეკრულება უნდა გაფორმებულიყო სანოტარო წესით და რეგისტრაციაში გატარებულიყო შესაბამის მმართველობის ორგანოში.)

ჩუქების ხელშეკრულება თანამედროვე ქართულ სამართალში

ჩუქების ხელშეკრულების მომწესრიგებელი ნორმები მოცემულია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში, რომელსაც ეთმობა ვალდებულებითი სამართლის კრძო ნაწილის პირველი კარის მეორე თავი, 524-530-ე მუხლები.

სამოქალაქო კოდექსის 524-ე მუხლის თანახმად, ჩუქების ხელშეკრულებით მჩუქებელი უსასყიდლოდ გადასცემს დასაჩუქრებულს ქონებას საკუთრებაში მისი თანხმობით¹.

აღნიშნული განმარტებიდან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ჩუქება ისეთი გარიგებაა, რომელიც ეფუძნება მხარეთა ურთიერთთანხმობას და არა მხოლოდ მჩუქებლის ნებას. დასაჩუქრებულის მიერ საჩუქრის მიღებამდე ჩუქება არ ჩაითვლება ძალაში შესულად, რადგან სამართლებრივი ურთიერთობა ორი ურთიერთგანპირობებული ნების საფუძველზე წარმოიშობა. მართალია, ჩუქება მიმართულია ერთი პირიდან მეორეზე საკუთრების უფლების გადაცემისაკენ და ეს ხდება მათ შორის შეთანხმების მიღწევის მომენტიდან, რაც საკუთრების შეძენის საშუალებად აქცევს მას. ამასთან, მხედველობაშია მისაღები ის გარემოებაც, რომ, ზოგჯერ, ჩუქებას ასეთი მიზანი არა აქვს ან საკუთრების უფლების გადასვლა მხარეთა შორის შეთანხმებას არ ემთხვევა. ასეთ შემთხვევაში ჩუქება ვალდებულებითი ურთიერთობის ნაირსახეობად მიიჩნევა. ეს მომენტი ჩუქებაში უფრო გამოკვეთილია და სწორედ ამიტომაც, რომ ჩუქება არა სანივთო, არამედ ვალდებულებითი სამართლის ინსტიტუტად იქნა მიჩნეული და მისი ადგილი სახელშეკრულებო სამართალში განისაზღვრა².

ჩუქების ხელშეკრულების ძირითად თავისებურებას მისი უსასყიდლო ხასიათი წარმოადგენს. იურიდიული თვალსაზრისით, უსასყიდლობა იმაში ვლინდება, რომ საჩუქარი არ არის განსაზღვრული ეკვივალენტის მატარებელი. მაგალითად, არ შეიძლება ჩუქება სასყიდლიანად ჩაითვალოს, იმის გამო, რომ ზოგიერთი ნივთის ჩუქებისას (ცხვირსახოცი, ლითონის საგნები და სხვ.), ხალხში გავრცელებული შეხედულების მიხედვით, დასაჩუქრებულმა საჩუქრის სიმბოლური საფასური უნდა გადაიხადოს. ჩუქება

¹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, თბ., 1997.

² რ. შენგელია, ჩუქება. სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეოთხე, ტომი 1. თბ., 2001.

სასყიდლიანი მაშინაც არ არის, როცა პირის დასაჩუქრება მოჰყვა ამ უკანასკნელის მიერ გამჩუქებლის მიმართ პირადი ხასიათის სიკეთის (სიცოცხლის გადარჩენა, ავადმყოფობისას დახმარება და სხვ.) გამოვლენას. ჩუქების მოტივს, რომელიც ზოგჯერ შეიძლება ანგარებითაც იყოს განპირობებული, იურიდიული თვალსაზრისით გადამწყვეტი მნიშვნელობა არა აქვს. შესაძლებელია მჩუქებელს თავისი საჩუქრებით რომელიმე ცნობილი პირის ნდობის მოპოვება, ანდა მისი მხარდაჭერა სჭირდება მემკვიდრეობის მიღებაში ან სამსახურებრივ დაწინაურებაში. ამგვარად, ჩუქების უსასყიდლობა ნიშნავს იმას, რომ მჩუქებელს არა აქვს უფლება მოითხოვოს დასაჩუქრებულისაგან შემხვედრი დაკმაყოფილება. თუ ჩუქება ასეთ პირობას შეიცავს, იგი თვალთმაქცურ გარიგებად უნდა ჩაითვალოს. მაგალითად, ხშირია შემთხვევა, როცა ბაჟის შემცირების მიზნით, ნასყიდობის ხელშეკრულება ფორმდება როგორც ჩუქება.

უსასყიდლოდ ამა თუ იმ საგნის ნებისმიერი გადაცემა სხვა პირისათვის, შეიძლება ჩუქებად არც ჩაითვალოს. მაგალითად, სიგარეტის მიწოდება, ყვავილის მირთმევა, სტიპენდიის ან გრანტის გაცემა, პრემიის ან დახმარების მიცემა და ა.შ. ასეთი აქტები სამოქალაქო სამართლის სფეროს სცილდება და ზნეობრივი ნორმებით ან სამართლის სხვა დარგებით რეგულირდება.

ჩუქების დანიშნულებას წარმოადგენს დასაჩუქრებულის ქონების გაზრდა და, შესაბამისად, მჩუქებლის ქონების შემცირება. ქონებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესებას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს გაცვლის დროსაც, როცა ამ დროს ერთი მხარე უფრო მეტად რჩება მოგებული, ვიდრე მეორე. მაგრამ ამ შემთხვევაში ჩუქება არაა სახეზე, რადგან ქონებრივი უპირატესობა შემთხვევითი ელემენტია და შეთანხმების მთავარ მიზანს არ წარმოადგენს. ჩუქებას არც მაშინ აქვს ადგილი, როცა მოვალე კრედიტორს გირაოდ გადასცემს თავისი ქონების ნაწილს. ამ შემთხვევაში ქონების გადაცემას კრედიტორის ქონებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესება კი არა აქვს მიზნად, არამედ მოთხოვნის უფლების უზრუნველყოფა. დასაჩუქრებულის ქონების გაზრდა შესაძლებელია სხვადასხვა გზით, მათ შორის: ნივთის საკუთრებაში გადაცემით, მოთხოვნის უფლების მიკუთვნებით, საკუთრების უფლების შეზღუდვის მოხსნით და ა.შ.

დასაჩუქრებულის ქონების ზრდას უნდა შეესაბამებოდეს გამჩუქებლის ქონებრივი მდგომარეობის შემცირება. ამით ჩუქება განსხვავდება ანდერძისაგან, რომლის დროსაც მამკვიდრებელი მთელ თავის ქონებას ან მის ნაწილს უტოვებს სხვა პირს. მაგრამ მისი ქონება არ მცირდება მანამ, სანამ იგი ცოცხალია. მხოლოდ სიკვდილის შემდეგ გადადის იგი მემკვი-

დრეზე. აქ არ შეიძლება მამკვიდრებლისა და მემკვიდრის ქონების შესაბამის გაზრდა-შემცირებაზე ვისაუბროთ, რადგან მათი ქონება ერთმანეთს შეერწყმება ფასეულობათა ერთი პირიდან მეორის ხელში გადასვლის მომენტში. ასევე არ შეიძლება ჩუქებად ჩაითვალოს სიცოცხლის დაზღვევა მესამე პირის სასარგებლოდ, რადგან ამ უკანასკნელის ქონების გაზრდა არაა დაკავშირებული დამზღვევის ქონების შემცირებასთან.

ერთი პირის ქონებრივი მდგომარეობის შემცირება და, შესაბამისად, მეორე პირის ქონების გაზრდა, სრულებითაც არ ნიშნავს ჩუქებას. ამასთან, საჭიროა სხვა პირის დასაჩუქრების სურვილიც. სწორედ ასეთი სურვილის გამოვლენის საფუძველზე უნდა მოხდეს მჩუქებლის ქონების შემცირება და დასაჩუქრებულის ქონების გაზრდა. ამიტომ არ შეიძლება საჩუქრად ჩაითვალოს ისეთი შემთხვევა, როცა ერთ პირს სურს დელიკატური ფორმით დაეხმაროს მეორეს და მისგან შეგნებულად ყიდულობს სახლს ან ავტომანქანას შედარებით მაღალ ფასებში. აქ არ არის დასაჩუქრებულის სურვილი და, ბუნებრივია, გამოჩენილი დელიკატობაც ვერ თავსდება ჩუქების შინაარსში.

ჩუქების შინაარსის განმსაზღვრელი ზოგადი დებულებანი შეიძლება გამოვლინდეს სპეციფიკურ სახელწოდებებშიც. მაგალითად, ჩუქებას წარმოადგენს მზითვი, ნიშნობის ან ქორწინების დროს მირთმეული საჩუქრები, შეწირულობა სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი მიზნებისათვის და სხვ. ყველა შემთხვევაში სახეზეა ჩუქების ხელშეკრულება.

ჩუქების ხელშეკრულებაში მონაწილე მხარეები შეიძლება იყვნენ როგორც ფიზიკური, ისე იურიდიული პირები. ისინი უნდა იყვნენ აღჭურვილი სამოქალაქო უფლებანარიანობითა და ქმედუნარიანობით; მაგალითად, არასრულწლოვანს არ შეუძლია გააჩუქოს ქონება, ანდა მიიღოს საჩუქარი მზრუნველის თანხმობის გარეშე, რადგან შესაძლებელია ჩუქება მისი ინტერესების საწინააღმდეგო შინაარსს შეიცავდეს (მაგალითად, დაგირავებული ნივთის ჩუქება). კანონმდებლობა კრძალავს ასევე სამეურვეო პირის სახელით ჩუქების ხელშეკრულების დადებას. ჩუქების ნამდვილობისათვის საკმარისი არ არის მხოლოდ ხელშეკრულებაში მონაწილე მხარეთა ურთიერთშეთანხმება, საჭიროა ასევე საჩუქრის რეალურად გადაცემა დასაჩუქრებულისათვის. სწორედ ამ მომენტიდან უნდა ჩაითვალოს ჩუქების ხელშეკრულება დადებულიად, მაშასადამე, იგი რეალური ხასიათის ხელშეკრულებაა. ჩუქება არის ასევე ცალმხრივი ხელშეკრულება, რამეთუ ითვალისწინებს მხარეთა შორის ურთიერთგანპირობებულ უფლება-მოვალეობათა განაწილებას.

ჩუქების საგანი შეიძლება მრავალგვარი იყოს. უპირველეს ყოვლისა, იგულისხმება ბრუნვაუნარიანი ნივთები. ის ნივთები, რომლებიც შეზღუდული ბრუნვაუნარიანობით გამოირჩევა, შეიძლება საჩუქრად იქნეს გადაცემული ასეთი ნივთის სამართლებრივი რეჟიმისათვის დამახასიათებელ თავისებურებათა გათვალისწინებით. მაგალითად, თუ ასეთი ნივთის შესაძენად (მაგ., ცეცხლსასროლი იარაღი) საჭიროა სპეციალური ნებართვა, იგი აუცილებლად უნდა გააჩნდეს დასაჩუქრებულს. ჩუქების ობიექტის ღირებულებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა არა აქვს, თუმცა ამ მხრივ კანონით გარკვეული შეზღუდვებიც შეიძლება იქნეს გათვალისწინებული. ჩუქების ობიექტი შეიძლება იყოს ცალკეული უფლებებიც. ისეთ შემთხვევებში, როცა ხელშეკრულების საგანი უფლებაა, ჩვეულებრივ, ხდება მისი დათმობა. მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ ვალდებულებით ურთიერთობებში, როცა კრედიტორის შეცვლა ხდება, შეიძლება გათვალისწინებულ იქნეს კრედიტორის მოთხოვნის უფლების სხვისთვის გადაცემის აკრძალვა. ასეთ შემთხვევაში მოვალის ნებართვის გარეშე დასაჩუქრებულზე მოთხოვნის უფლების გადაცემა შეიძლება ჩუქების ხელშეკრულების გაბათილების საფუძველი გახდეს. როცა ჩუქების ობიექტი მოთხოვნის უფლებაა, ყველა შემთხვევაში მოვალე გაფორმებულ უნდა იქნეს ამის თაობაზე, ამ ვალდებულების დარღვევის რისკი დასაჩუქრებულზე უნდა გადავიდეს. ჩუქების ობიექტად არ შეიძლება ჩაითვალოს ზოგიერთი პირადი ხასიათის უფლება, მაგალითად, აღიშენების მიღების უფლება, ავტორობა, მემკვიდრედ ყოფნის უფლება და სხვ.

მოთხოვნის უფლების დათმობა მესამე პირისაგან ქონებრივი დაკმაყოფილების მიღების შესაძლებლობას ქმნის დასაჩუქრებულისათვის. ამასთან, შესაძლებელია ჩუქების ობიექტად ისეთი უფლებების ჩათვლა, რომელიც თვით მჩუქებელთანაა დაკავშირებული. მაგალითად, ისეთ ურთიერთობებში, რომლებშიც დასაჩუქრებული მოვალედ გამოდის, მჩუქებელს უფლება აქვს დასაჩუქრებული გაათავისუფლოს მის წინაშე წარმოშობილი ქონებრივი ვალდებულებისაგან (ვალის პატიება) ან მესამე პირის წინაშე არსებული ვალის გადახდა მჩუქებელმა თავის თავზე აიღოს. უკანასკნელ შემთხვევაში აუცილებელია დასაჩუქრებული კრედიტორის თანხმობა.

ჩუქების ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს როგორც ზეპირად. ისე წერილობით. კონკრეტული ფორმა მხარეთა შეთანხმებით განისაზღვრება. ჩვეულებრივ, მოძრავი ნივთების ჩუქება ხდება ზეპირი ფორმით, ხოლო უძრავი ქონებისა — წერილობით. კანონის მიერ ჩუქების ხელშეკრულების

ფორმის განსაზღვრის ზოგად საფუძველად აღიარებულია კონკრეტული ქონებაზე საკუთრების უფლების წარმოშობის წესი. თუ ჩუქების საგანს ისეთი ქონება წარმოადგენს, რომელზეც საკუთრების უფლება წარმოიშობა მხოლოდ კანონით დადგენილი ფორმის დაცვით, მაშინ ასეთი ქონების საჩუქრად გადაცემის ხელშეკრულებაც იმავე ფორმის დაცვით უნდა მოხდეს. მაგალითად, თუ ჩუქების საგანი იქნება მიწის ნაკვეთი ან საცხოვრებელი სახლი, ხელშეკრულება უნდა გაფორმდეს უძრავი ნივთების შექმნისათვის კანონით დადგენილი წესით. კერძოდ, ხელშეკრულება უნდა დაიდოს წერილობით, დამოწმდეს სანოტარო წესით და რეგისტრირებულ იქნეს საჯარო რეესტრში. იგივე შეიძლება ითქვას ავტომანქანაზე, რომლის შექმნა, მიუხედავად იმისა, რომ იგი მოძრავი ნივთია, წერილობითი დოკუმენტების შედგენის გარეშე შეუძლებელია. ბუნებრივია, ავტომანქანის ჩუქების ხელშეკრულება რთული წერილობითი ფორმით უნდა იქნეს დადებული და რეგისტრირებული. ამ წესის დარღვევა ავტომანქანის ჩუქების ხელშეკრულების ბათილად ცნობას გამოიწვევს.

ჩუქების ხელშეკრულების შესრულება ნიშნავს საჩუქრის გადაცემას დასაჩუქრებულისათვის. ეს შეიძლება მოხდეს საჩუქრის ჩაბარებით, სიმბოლურად (ავტომანქანის ან ბინის გასაღების გადაცემა), უფლების წარმოშობი დოკუმენტის გადაცემით (სასაწყობო ზედღებულის ან ვარატიის გადაცემა) და სხვ. რაც შეეხება დასაჩუქრებულის ნებართვას საჩუქრის მიღებაზე, იგი შეიძლება გამოიხატოს კონკლუდენტური მოქმედებით ან ხელშეკრულების წერილობითი გაფორმებისას მასზე ხელმოწერით.

საქართველოს ახალმა სამოქალაქო კოდექსმა გაითვალისწინა ერთი სიახლე, რასაც ჩუქების დაპირება ეწოდება. სამოქალაქო კოდექსის 525-ე მუხლის მე-3 ნაწილის შესაბამისად, საჩუქრის დაპირება წარმოშობს ჩუქების ვალდებულებას მხოლოდ მაშინ, თუ იგი სანოტარო წესითაა დადასტურებული.¹

ჩუქების დაპირება წინარე ხელშეკრულების ნაირსახეობაა და იგი მომავალში ჩუქების ხელშეკრულების დადების საფუძველი ხდება. ამ გაგებით, იგი წინასწარ შეთანხმებას წარმოადგენს, ამიტომ ვერ კიდევ არ შეიძლება მისი დამოუკიდებელი ჩუქების ხელშეკრულებად მიჩნევა. წინააღმდეგ შემთხვევაში საჩუქრის დაპირება კონსენსუალურ ხელშეკრულებად უნდა ჩაითვალოს. ეს შესაძლებელია ჩუქების შინაარსის მხოლოდ ფართოდ

¹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, თბ., 1997.

გაგების შემთხვევაში. მაგალითად, თუ ერთი პირი მეორეს დაჰპირდა, რომ დასასვენებელი სეზონის დამთავრების შემდეგ აგარაკს აჩუქებდა და ასეთი დაპირება დადასტურებულ იქნება სანოტარო წესით, ეს წარმოშობს ჩუქების ვალდებულებას. მართალია, შემპირებელს შეუძლია უარი თქვას ჩუქებაზე, მაგრამ მასვე დაეკისრება იმ ზიანის ანაზღაურება, რომელიც უარის თქმას მოჰყვება. სამოქალაქო კოდექსი პირდაპირ არაფერს ამბობს იმის შესახებ, შეუძლია თუ არა შემპირებელმა უარი განაცხადოს დაპირებული საჩუქრის გადაცემაზე ისე, რომ მას არ დაეკისროს პირობის შეუსრულებლობით მიყენებული ზიანის ანაზღაურება. ჩვენ შესაძლებლად მიგვაჩნია ეს, თუკი დადგინდება, რომ შეპირებული ქონების გაჩუქება დამპირებელს უსპობს საარსებო წყაროს და მას აღარ აქვს შესაძლებლობა, რომ არჩინოს თავისი თავი ან თავის კმაყოფაზე მყოფი პირები.

მოვიყვანოთ მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან:

1997 წლის 10 დეკემბერს დემურ კახიძემ მემკვიდრეობით მიიღო გარდაცვლილი დედის სამკვიდრო ქონება, რომელშიც შედიოდა საცხოვრებელი სახლიც. დეკემბრის ბოლოს დემური თავის მეზობელს, კახა აბესაძეს დაჰპირდა, რომ მის შვილს აჩუქებდა მემკვიდრეობით მიღებულ სახლს, როცა იგი საშუალო სკოლას დაამთავრებდა. ჩუქების დაპირება 1998 წლის 10 იანვარს გაფორმებულ იქნა კანონით დადგენილი წესის მიხედვით. ჩუქების დაპირებიდან ორი წლის შემდეგ კახას შვილმა დაამთავრა საშუალო სკოლა, მაგრამ დემურ კახიძემ უარი განაცხადა საცხოვრებელი სახლის კახას შვილისათვის საჩუქრად გადაცემაზე იმ მოტივით, რომ მას შეეძინა მესამე შვილი, რის გამოც შეიცვალა მისი ოჯახური მდგომარეობა და ამიტომ აღარ შეუძლია სახლის გაჩუქება. კახა აბესაძემ სარჩელით მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა დემურ კახიძისაგან შეპირებული საჩუქრის გადაცემა, ასევე მისთვის და მისი შვილისათვის მიყენებული მორალური ზიანის ანაზღაურება. კახა აბესაძე თავის მოთხოვნას იმით ასაბუთებდა, რომ, მართალია, დამპირებელს შეეძინა მესამე შვილი, მაგრამ შეპირებული საცხოვრებელი სახლი სრულებით არ სჭირდება, რადგან მის გარდა კიდევ აქვს ორი საცხოვრებელი სახლი და, შესაბამისად, დამპირებლის ქონებრივი მდგომარეობა არ გაუარესებულა, ხოლო თვითონ იგი კი განიცდის საცხოვრებელი ფართის სივიწროვეს, რამეთუ მრავალშვილიანია და თანაც შრომისუუნარო.

საქმის განმხილველმა სასამართლომ მოსარჩელის არგუმენტები დასაბუთებულად მიიჩნია და სარჩელი ნაწილობრივ დააკმაყოფილა: დამპი-

რებელს დააკისრა შეპირებული სახლის საჩუქრად გადაცემა, ხოლო მოსარჩელეს უარი უთხრა მორალური ზიანის ანაზღაურების შესახებ მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი პირდაპირ არაფერს ამბობს ასევე დამპირებლის მხრიდან საჩუქრის დაპირების ცალმხრივად გაუქმების შესახებ. თუმცა სასამართლო პრაქტიკაში არის ამის შემთხვევებიც. ასე მაგალითად, დ. ღონდაძე დაჰპირდა თავის შვილიშვილს, რომ ქორწილის დღეს საჩუქრად გადასცემდა საცხოვრებელ სახლს. ხელშეკრულებას ხელი მოაწერა ორივე მხარემ და დადასტურებინეს ნოტარიუსს სანოტარო წესით. პაპამ და შვილიშვილმა გადაწყვიტეს, რომ ხელშეკრულების დადება ოჯახში პატარა წვეულებით აღენიშნათ. წვეულებაზე მათ დალიეს ალკოჰოლური სასმელი. შემთვრალმა პაპამ შვილიშვილს ჰკითხა, თუ რატომ არ ჰყავდა 25 წლის ახალგაზრდას მეგობარი გოგონა და ხომ არ ჰქონდა მას რაიმე ბიოლოგიური გადახრა. შვილიშვილი ამ კითხვაზე გაბრაზდა, დაავლო დანას ხელი და პაპას მიაყენა სხეულის მსუბუქი დაზიანება, ასევე სიტყვიერი შეურაცხყოფა სხვადასხვა უცენზურო სიტყვებით. გამოჯანმრთელების შემდეგ პაპამ ცალმხრივად გააუქმა ჩუქების დაპირება და უარი განაცხადა შეპირებული სახლის საჩუქრად გადაცემაზე.

იბადება კითხვა: აქვს თუ არა პაპას ასეთი მოქმედების განხორციელების უფლება? მიგვაჩნია, რომ აქვს და ამ შემთხვევაში შეიძლება ანალოგიით გამოვიყენოთ სკ 529-ე მუხლით გათვალისწინებული ჩუქების გაუქმების საფუძვლები.

სამოქალაქო კოდექსი, სამწუხაროდ, არაფერს ამბობს იმის შესახებ, თუ რა ბედი ეწევა საჩუქრის დაპირებას, თუკი დამპირებელი გარდაიცვლება საჩუქრის გადაცემის პირობის დადგომამდე. თუმცა პრაქტიკაში არის ასეთი შემთხვევებიც. ასე მაგალითად, 80 წლის მოხუცი თ. გიორგაძე ხშირად ავადმყოფობდა, რის გამოც იმახებდა სასწრაფო-სამედიცინო დახმარებისათვის მედპერსონალს. თ. გიორგაძის მეზობლად ცხოვრობდა მედდა ნ. კიკნაძე, რომელიც ყოველ საღამოს სახლში შეუვლიდა ხოლმე მოხუც მეზობელს და მას სამედიცინო დახმარებას უწევდა. მაღლიერების ნიშნად, თ. გიორგაძემ ნ. კიკნაძეს განუცხადა, რომ გადაწყვიტა მისთვის ზამთარში ეჩუქებინა ძვირფასი ბეწვის ქურქი, რადგან თვითონ ავად იყო და ქურქი აღარ დასჭირდებოდა, ხოლო იმისათვის, რომ დაერწმუნებინა თავისი სიტყვების გულწრფელობაში, თ. გიორგაძემ 2000 წლის 10 ოქტომბერს ჩუქების დაპირება გააფორმა კანონით დადგენილი წესით.

2000 წლის 15 ნოემბერს თ. გიორგაძე გარდაიცვალა ისე, რომ ვერ მოასწორა ნ. კიკნაძისთვის დაპირებული ბეწვის ქურქის საჩუქრად გადაცემა. თ. გიორგაძის შვილმა უარი განუცხადა ნ. კიკნაძეს ქურქის გადაცემაზე. ნ. კიკნაძემ სარჩელით მიმართა სასამართლოს თ. გიორგაძის შვილის მიმართ და მოითხოვა მისგან დედის მიერ დაპირებული ქურქის საჩუქრად გადაცემა.

სასამართლომ არ დააკმაყოფილა სარჩელი იმ მოტივით, რომ დამპირებლის გარდაცვალების შემთხვევაში საჩუქრის დაპირება ძალას კარგავს. ჩვენ არასწორად მიგვაჩნია სასამართლოს გადაწყვეტილება და ვიძლევი ალნიშნული პრობლემის გადაწყვეტის ჩვენეულ მოსაზრებას: იმ შემთხვევაში, თუკი დაპირებული საჩუქარი ატარებს მატერიალურ ხასიათს (მაგ., ნივთი), დამპირებლის საჩუქრის გადაცემამდე გარდაცვალების შემთხვევაშიც, დაპირებული საჩუქრის გადაცემის ვალდებულება უნდა გადავიდეს მემკვიდრეზე და ამ დროს შესაძლებლად მიგვაჩნია, ანალოგიით გამოყენებულ იქნეს საანდერძო დანაკისრის მარეგულირებელი ნორმები, ხოლო, თუკი დაპირებული საჩუქარი პირადი ხასიათისაა და მისი შესრულება დაკავშირებულია უშუალოდ დამპირებლის პიროვნებასთან (მაგ., დამპირებელი დაპირდა დასასაჩუქრებელ პირს, რომ იგი, როგორც ცნობილი პოეტი, დაუწერდა მას პოემას და გადასცემდა საჩუქრად), მაშინ დამპირებლის გარდაცვალების შემთხვევაში ჩუქების დაპირება ძალას დაკარგავს.

სამოქალაქო კოდექსი გარკვეულ შემთხვევებში ზღუდავს მჩუქებელს თავისი უფლებების განხორციელებაში. ეს ძირითადად დაკავშირებულია თავისი ქონების სამართლებრივ სტატუსთან. მაგალითად, თუ ჩუქების ობიექტია ისეთი ქონება, რომელიც საერთო თანაზიარ საკუთრებაშია, მისი გასაჩუქრება შესაძლებელია თანამესაკუთრის ნებართვით ან კიდევ, თუ ხდება მოთხოვნის უფლების გაჩუქება, საჭიროა იმ წესების დაცვა, რაც ვალდებულებაში კრედიტორის შეცვლასთანაა დაკავშირებული. იგივე შეიძლება ითქვას მესამე პირებთან ურთიერთობისას დასაჩუქრებულის ვალის მჩუქებლის მიერ თავის თავზე აღების შემთხვევაში. ამ დროს ვალდებულებაში მოვალის შეცვლა ხდება და გათვალისწინებულ უნდა იქნეს დასაჩუქრებულის კრედიტორის ინტერესები. განსაზღვრული შეზღუდვა საჩუქრის ობიექტის ოდენობასთან დაკავშირებითაც არსებობს.

ჩუქების შეზღუდვასთან ერთად კანონმდებლობა ითვალისწინებს ჩუქების დაუშვებლობას. ასეთი ნორმა მოცემულია სამოქალაქო კოდექსის 526-ე მუხლში, რომლის თანახმადაც, პირს უფლება არა აქვს გააჩუქოს ქონება, თუ ქონების გაჩუქება საარსებო წყაროს უსპობს მჩუქებელს ან

მის კმაყოფაზე მყოფ პირებს.¹ მაშასადამე, ჩუქების აკრძალვის საფუძველს წარმოადგენს მჩუქებლის ოჯახის მძიმე მატერიალური მდგომარეობა. ამგვარად, თუ ჩუქების შეზღუდვა ძირითადად დასაჩუქრებულისა და მესამე პირის ინტერესების დაცვას გულისხმობს, ჩუქების დაუშვებლობა მჩუქებლის ინტერესებითაა განპირობებული.²

მიუხედავად იმისა, რომ ჩუქების ხელშეკრულება უსასყიდლო ხასიათისაა, სამოქალაქო კანონმდებლობა გამჩუქებელს გარკვეულ პასუხისმგებლობას აკისრებს გაჩუქებულ ქონებასთან დაკავშირებით. ეს, უპირველეს ყოვლისა, ეხება ჩუქების ობიექტის ხარისხობრივ მხარეს. ქონების ყოველგვარი გადაცემა სხვა პირისათვის გულისხმობს ასეთი შემთხვევებისათვის კანონის მოთხოვნათა დაცვის აუცილებლობას. აქედან გამომდინარე, საჩუქარი უნდა იყოს ხარისხიანი და დასაჩუქრებულისათვის გარკვეული სარგებლობის მომტანი, მისი მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესების საფუძველი. წინააღმდეგ შემთხვევაში, დღის წესრიგში დგება პასუხისმგებლობის საკითხი. კერძოდ, თუ გაჩუქებულმა ნივთმა ზიანი მიაყენა დასაჩუქრებულის სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას ან მის საკუთრებაში არსებულ ქონებას, მჩუქებელს დაეკისრება მისი ანაზღაურება. მჩუქებლის ქონებრივი პასუხისმგებლობისათვის აუცილებელია სამოქალაქო კოდექსის იმ ნორმებით დადგენილი საფუძვლების არსებობა, რომლებიც დელიქტურ ვალდებულებებს ეხება. მჩუქებელი პასუხს აგებს თავისი მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედებისათვის, ამასთან, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ის გარემოება, რომ აქ არ მოქმედებს ის ზოგადი წესი, რომ ბრალის ფორმას ზიანის ანაზღაურებისათვის სამოქალაქო სამართალში, განსხვავებით სისხლის სამართლისაგან, არანაირი მნიშვნელობა არა აქვს, რამეთუ კანონი გამჩუქებელს ნაჩუქარი ნივთის ნაკლით მიყენებული ზიანისათვის პასუხისმგებლობას აკისრებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი იგი ბოროტი განზრახვით დამალავს გაჩუქებული ნივთის ნაკლს, ანუ ადგილი უნდა ჰქონდეს მჩუქებლის მხრიდან განზრახ ბრალს და არა უხეშ გაუფრთხილებლობას. საჩუქრის გადაცემამდე ნაკლის აღმოჩენის ფაქტის მტკიცების ტვირთი აწევს დასაჩუქრებულს, ხოლო მჩუქებელს კი აწევს იმის მტკიცების ფაქტი, რომ მან არ იცოდა ასეთი ნაკლის შესახებ. მჩუქებლის პასუხისმგებლობის გავრცელებულ საფუძველს წარმოადგენს სიცოცხლისა

¹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, თბ., 1997.

² ზ. ახვლედიანი, ვალდებულებითი სამართალი. თბ., 2001.

და ჯანმრთელობისათვის საზიანო შხამ-ქიმიკატების, ავი და მოუთვინიერებელი ცხოველების, ადვილად აალებადი ნივთებისა და ა.შ. ჩუქება. მოვიყვანოთ სასამართლო პრაქტიკიდან მაგალითი: ნ. მჭედლიძემ ბაზრობაზე შეიძინა იმპორტული წარმოების ძვირფასი ქსოვილის კაბა ლამაზი ნაქარგებით, რომელიც იქვე მოიზომა, ჩაიცვა და წავიდა სახლში. სახლში მისვლისას მან გაიხადა ნაყიდი კაბა და აღმოაჩინა, რომ კანი გაწითლებული ჰქონდა. ნ. მჭედლიძემ ჩათვალა, რომ მას ალერგია სჭირდა ნაყიდი კაბის ქსოვილის მიმართ, ამიტომაც შემდგომში მას ნაყიდი კაბა აღარ ჩაუცვამს. ორი დღის შემდეგ ნ. მჭედლიძემ ბაზრობაზე შეძენილი კაბა საჩუქრად მიუტანა დაბადების დღეზე თავის მეგობარს — ანას. ანამ კაბა ჩაიცვა, ძალიან მოეწონა და დიდი მადლობა გადაუხადა ნ. მჭედლიძეს. ანა რამდენიმე დღე ნაჩუქარი კაბით დადიოდა სამსახურში, იგი საღამოთი კაბის გახდისას ყურადღებას არ აქცევდა იმას, რომ კისერი გაწითლებული ჰქონდა. მალე ანამ მთელ ტანზე შენიშნა წითელი გამონაყარი. ანამ მიმართა პოლიკლინიკას, საიდანაც იგი გაგზავნეს ინფექციურ საავადმყოფოში მუნის დიაგნოზით. საავადმყოფოდან გამოწერის შემდეგ ანამ სასამართლოში შეიტანა სარჩელი ნ. მჭედლიძის მიმართ და მოითხოვა მისგან დაავადებული ქსოვილის მქონე ნაჩუქარი კაბით მიყენებული მატერიალური და მორალური ზიანის ანაზღაურება. სასამართლომ მთლიანად დააკმაყოფილა დასაჩუქრებულის სასარჩელო მოთხოვნა.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ აღნიშნულ შემთხვევაში სასამართლო გადაწყვეტილება არასწორია, რამეთუ მოსამართლემ არასწორად განმარტა სკ 527-ე მუხლი. საქმის მასალების გაცნობის შედეგად მივდივართ იმ დასკვნამდე, რომ გამჩუქებლის მხრიდან ბოროტ განზრახვას ადგილი არ ჰქონია, მისი ქმედება შეიძლება მიჩნეულ იქნეს მხოლოდ უხეშ გაუფრთხილებლობად, რაც არ არის საკმარისი საფუძველი იმისათვის, რომ მას დაეკისროს გაჩუქებული ნივთის ნაკლის გამო დასაჩუქრებულისათვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურება.

ჩუქება, როგორც უსასყიდლო ხელშეკრულება, არ უნდა შეიცავდეს ისეთ პირობას, რომელიც დასაჩუქრებულის მხრივ ქონებრივი ვალდებულებების შესრულებასთან იქნება დაკავშირებული. მაგალითად, ბინის გაჩუქებისას არ შეიძლება დასაჩუქრებულისაგან ბინაში ჩატარებული ახალი რემონტის ღირებულების მოთხოვნა. ასეთ შემთხვევაში ხელშეკრულება უსასყიდლო ხასიათს კარგავს. მაგრამ ეს სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ ჩუქების ხელშეკრულებით არ შეიძლება რაიმე პირო-

ბის გათვალისწინება. ეს შესაძლებელია, მხოლოდ იგი მჩუქებლისათვის რაიმე ეკვივალენტის მიღებას არ უნდა ითვალისწინებდეს. ამის საფუძველს წარმოადგენს სამოქალაქო კოდექსის 528-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის შინაარსი, რომლის მიხედვითაც მხარეებს შეუძლიათ შეთანხმდნენ იმაზე, რომ ჩუქების ხელშეკრულების ნამდვილობა დამოკიდებული იყოს რომელიმე კონკრეტული პირობის შესრულებაზე ან განსაზღვრული მიზნის მიღწევაზე. პირობა შეიძლება ეხებოდეს საჩუქრად მიღებული ქონების სარგებლობის ან მართვის წესს. პირობით დადებული ხელშეკრულება უნდა გაბათილდეს, თუ პირობა არ იქნება შესრულებული. მოვიყვანოთ მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან: ი. პატარავამ თავის ინვალიდ მეგობარს, ბ. ნემსაძეს საჩუქრად გადასცა ავტომანქანა. ჩუქების ხელშეკრულებაში მხარეებმა ურთიერთშეთანხმებით ჩაწერეს, რომ ბ. ნემსაძის გარდაცვალების შემთხვევაში მისი მემკვიდრეები ნაჩუქარ მანქანას უკან დაუბრუნებდნენ გამჩუქებელს. ჩუქების ხელშეკრულების დადებიდან ერთი წლის შემდეგ ბ. ნემსაძე გარდაიცვალა, ხოლო მისმა შვილმა კი უარი განუცხადა ი. პატარავას მანქანის უკან დაბრუნებაზე. ი. პატარავამ სარჩელით მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა ნემსაძის მემკვიდრისაგან გაჩუქებული ავტომანქანის უკან დაბრუნება ნაჩუქრობის ხელშეკრულების შინაარსის შესაბამისად.

სასამართლომ არ დააკმაყოფილა მოსარჩელის მოთხოვნა იმ მოტივით, რომ მხარეთა მიერ მიღწეული შეთანხმება არ შეიძლება ჩაითვალოს, როგორც პირობით დადებული ჩუქების ხელშეკრულება.

ჩუქების ხელშეკრულების დადებას ზოგჯერ შეიძლება დაედოს განსაზღვრული მიზნის მიღწევა. მაგალითად, შეიძლება მოვიყვანოთ შემთხვევა სასამართლო პრაქტიკიდან. თამარ დოლიძე სისტემატურად აკვიანებდა სამსახურში მალვიძარა საათის არქონის გამო. მისმა დეიღამ — ნათელამ თამარს საჩუქრად გადასცა ძვირფასი მალვიძარა საათი იმ მიზნით, რომ თამარს აღარ დაეგვიანა სამსახურში. მიუხედავად იმისა, რომ ახლა უკვე ჰქონდა მალვიძარა საათი, თამარი ზოგჯერ მაინც იგვიანებდა სამსახურში, სადაც მას არაერთგზის მისცა შენიშვნა ადმინისტრაციამ დაგვიანებისათვის. თამარის დეიღამ მოითხოვა გაჩუქებული საათის უკან დაბრუნება იმ მოტივით, რომ თამარი არ ასრულებდა იმას, რისთვისაც საათი გადაეცა საჩუქრად. თამარმა უარი განაცხადა ნაჩუქარი საათის უკან დაბრუნებაზე. ნათელამ, ანუ გამჩუქებელმა სარჩელით მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა დასაჩუქრებულისაგან, თამარისაგან ნაჩუქარი საათის უკან

დაბრუნება. სასამართლომ უარი განუცხადა მოსარჩელეს სარჩელის დაკმაყოფილებაზე.

საქმის მასალების გაცნობის შედეგად შეგვიძლია გავაკეთოთ დასკვნა, რომ სასამართლოს გადაწყვეტილება არასწორია, რამეთუ დასაჩუქრებულმა არ შეასრულა ის პირობა, რისთვისაც მას საათი აჩუქეს.

ზოგიერთ შემთხვევაში ჩუქების ხელშეკრულების მიზანი შეიძლება იყოს საერთო-სასარგებლოც. ასეთ ჩუქებას შეწირულობა ეწოდება. მის მაკვალიფიცირებელ თავისებურებას წარმოადგენს ის, რომ დასაჩუქრებული არის პირთა გარკვეული ჯგუფი, ჩვეულებრივ, იურიდიული პირი, რომელსაც საზოგადოებრივი მნიშვნელობა გააჩნია. ჩუქების მიზანია კეთილი საქმის, საზოგადოებრივად სასარგებლო საქმის წახალისება, ქველმოქმედების განხორციელება. ამიტომ ქონების ჩუქება სახელმწიფოსათვის, ქალაქისათვის, სასწავლო ან სამედიცინო დაწესებულებისათვის, ბავშვთა და ინვალიდთა სახლისათვის, რელიგიური დაწესებულებისათვის და ა.შ. ჩაითვლება შეწირულობად. აქედან გამომდინარე, არ იქნება სახეზე შეწირულობა იმ შემთხვევაში, როცა ჩუქება, მართალია, ხდება პირთა წრის მიმართ, მაგრამ მათ კერძო ინტერესი გააჩნიათ. ასეთია, მაგალითად, ნათესაური კავშირი ან მეგობართა წრე.

შეწირულობის გაკეთება შეუძლია ნებისმიერ ქმედუნარიან პირს. სასურველია ასეთი პირი იყოს დადებითი რეპუტაციის მქონე და არა ისეთი, რომელიც მხოლოდ მსგავსი აქტით ცდილობს ღირსეული ადგილის დაკავებას საზოგადოებაში. შეწირულობის საგანი შეიძლება იყოს ნებისმიერი ქონება, რომლის განკარგვა თავისუფლად შეესაძლებელია. ამიტომ არ შეიძლება საგვარეულო ქონების, აგრეთვე სამისლდემშიო სარგებლობაში არსებული უძრავი ნივთებისა და კაპიტალის შეწირულობის გზით გაჩუქება. შეწირულობისთვისაც საჭიროა იმათი თანხმობა, ვის მიმართაც კეთდება იგი. შეწირულობით სარგებლობა უნდა შეესაბამებოდეს იმ მიზნებს, რისთვისაც გაკეთდა იგი. შეწირულობის მიზნობრივი პრინციპის დარღვევით გამოყენება ხელშეკრულების გაბათილების საფუძველია. გამონაკლისია ისეთი შემთხვევა, როცა შეწირულობის მიმღები ორგანიზაციის ლიკვიდაცია ან რეორგანიზაცია მოხდა და ხელშეკრულებაში არაფერი იყო ნათქვამი ქონების გამოყენების ალტერნატიულ მიზანზე. ასეთ შემთხვევებში ქონების შემწირველი განსაზღვრავს მისი გამოყენების კონკრეტულ მიზანს, ხოლო, თუ იგი ცოცხალი არ არის, მაშინ ორგანიზაციის სალიკვიდაციო ან სხვა კომპეტენტური სტრუქტურა. პირობის შესრულება,

ჩვეულებრივ, გამჩუქებელმა უნდა მოითხოვოს და მისი მიმდინარეობა გააკონტროლოს. ასევე შეიძლება იმ პირმაც განახორციელოს ეს უფლება, რომლის ინტერესებშიც იქნა იგი დათქმული. მჩუქებლის ან დაინტერესებული პირის კონტრაგენტად ყოველთვის გამოდის დასაჩუქრებული. სწორედ მან უნდა უზრუნველყოს პირობის შესრულება. თუ დასაჩუქრებული პირობას არ შეასრულებს, ეს ჩაითვლება ხელშეკრულების დარღვევად და მისი გაბათილების მნიშვნელოვან საფუძველად.

მოვიყვანოთ ორი მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან:

1) ჰუმანიტარულმა ორგანიზაციამ უსახლკარო პირთა ღამის გასათენებელ სახლს საქველმოქმედო მიზნით გამოუყო 5000 ლარი 100 ცალი მატყლის საბნის შესაძენად. იქიდან გამომდინარე, რომ ბავშვებს უფრო სჭირდებოდათ ახალი საბნები, ვიდრე უსახლკარო, ქუჩაში მაწანწალა პირებს, ღამის გასათენებელი სახლის ადმინისტრაციამ ხელშეკრულება დალო ბავშვთა საავადმყოფოსთან, რომლის მიხედვითაც ბავშვთა საავადმყოფოს გადაეცემოდა შემოწირული თანხით ნაყიდი 100 ახალი მატყლის საბანი, ხოლო ბავშვთა საავადმყოფო კი ღამის გასათენებელ სახლს გადასცემდა 100 ცალ, ოღონდ უკვე გაცვეთილ საბნებს. ორი თვის შემდეგ ჰუმანიტარულმა ორგანიზაციამ შეამოწმა შეწირული თანხის დახარჯვის მიზნობრიობა და როდესაც შეიტყო, რომ თანხა არამიზნობრივად დაიხარჯა, მოითხოვა პირობის შესრულება, რაზედაც ღამის გასათენებელი სახლის ხელმძღვანელობამ თანხების არქონის გამო უარი განაცხადა.

მიგვაჩნია, რომ აღნიშნულ შემთხვევაში, მართალია, დაირღვა ნაწილობრივ ჩუქების (შეწირულობის) მიზანი, მაგრამ ჩუქების გაბათილება არამართებული იქნებოდა.

2) ინდივიდუალურმა მეწარმემ – დ. რაზმაძემ ონკოლოგიურ საავადმყოფოს შეწირულობის სახით გადასცა მიკროავტობუსი იმ მიზნით, რომ ექიმებს შესაძლებლობა ჰქონოდათ გამოძახების შემთხვევაში სახლში მისულიყვნენ ავადმყოფებთან. ნაჩუქრობის ხელშეკრულებაში ჩაწერილ იქნა შეწირულობის მიზანი. მაგრამ ონკოლოგიური საავადმყოფოს მედპერსონალმა მიკროავტობუსი პირადი მიზნებისათვის გამოიყენა. დ. რაზმაძე შეწირულობის განხორციელებიდან ერთი თვის გასვლის შემდეგ მოულოდნელად ავტოკატასტროფაში დაიღუპა. მისმა შვილმა შეიტყო რა, რომ ონკოლოგიურმა საავადმყოფომ არ შეასრულა ის მიზანი, რა მიზნისთვისაც განხორციელდა მისი გარდაცვლილი მამის მიერ მიკროავტობუსის შეწირულობა, შეიტანა სასამართლოში სარჩელი, მოითხოვა შეწირულობის გაუქმება და მიკროავ-

ტობუსის მისთვის გადაცემა.¹ სასამართლომ სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარი განაცხადა იმ მოტივით, რომ, თუ დასაჩუქრებული პირობას არ შეასრულებს, მაშინ მჩუქებელს შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე, ანუ კანონი მხოლოდ გამჩუქებელს აძლევს ჩუქების (შეწირულობის) გაუქმების უფლებას და არა მის მემკვიდრებს.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ, თუკი დასაჩუქრებული არ ასრულებს შეწირულობის მიზანს, მაშინ გამჩუქებლის გარდაცვალების შემთხვევაში მის მემკვიდრებსაც უნდა ჰქონდეთ უფლება უარი თქვან ხელშეკრულებაზე და მოითხოვენ საჩუქრის უკან დაბრუნებას.

ჩუქების გაუქმება არა მარტო მაშინაა შესაძლებელი, როცა იგი პირობითია და პირობა არ სრულდება, არამედ მაშინაც, როცა ჩუქების ხელშეკრულება რაიმე პირობას არ ითვალისწინებს. ერთ-ერთი სპეციფიკური საფუძველი ჩუქების გასაუქმებლად შეიძლება იყოს დასაჩუქრებულის უმადურობა, რომელიც სხვადასხვა კონკრეტულ ფორმებში გამოიხატება. სამოქალაქო კოდექსის 529-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად, ჩუქება შეიძლება გაუქმდეს, თუ დასაჩუქრებული მძიმე შეურაცხყოფას მიაყენებს ან დიდ უმადურობას გამოიჩენს მჩუქებლის ან მისი ახლო ნათესავების მიმართ.²

სამოქალაქო კოდექსი არ იძლევა იმის განმარტებას, თუ რა შედის უმადურობის ცნებაში ან ვინ წარმოადგენს მჩუქებლის ახლო ნათესავს. სასამართლო პრაქტიკაში კი მიღებულია, რომ დასაჩუქრებულის უმადურობად ითვლება: ა) არამართლზომიერი მოქმედება, რომელიც მიმართულია მჩუქებლის, მისი ოჯახის წევრის ან ახლო ნათესავის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, თავისუფლების, პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის წინააღმდეგ; ბ) განზრახვი მოქმედება, რომელიც მიზნად ისახავს მჩუქებლისათვის მნიშვნელოვანი ქონებრივი ზიანის მიყენებას; გ) კანონით განსაზღვრულ მოვალეობაზე – არჩინოს ან იზრუნოს იმაზე, რომ მატერი-ალურად უზრუნველყოფილ იქნეს მჩუქებელი – უარის თქმა და სხვ. სასამართლო ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ვალდებულია განსაზღვროს დასაჩუქრებულის უმადურობის ხარისხი მჩუქებლის ქცევის გათვალისწინებით. მანვე უნდა გადაწყვიტოს საკითხი იმის შესახებ, საბოლოოდ წარმოადგენს თუ არა გამოვლენილი უმადურობა ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების საფუძველს.

ჩუქების ხელშეკრულება შეიძლება სხვა საფუძველითაც გაუქმდეს. მაგალითად, თუ მჩუქებელზე ადრე გარდაიცვალა დასაჩუქრებული, ხელშეკრულებით შეიძლება მჩუქებლისათვის ჩუქების გაუქმების უფლების მინიჭება, სამეწარმეო-სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტის მიერ იმ ქონების გაჩუქება, რომელიც მან გაკოტრებულად გამოცხადების წინა პერიოდში არამართლზომიერად განახორციელა და სხვ. ცხადია, ჩუქების გაუქმების აღნიშნული საფუძველები არ გამოიყენება უმნიშვნელო ღირებულების მქონე საჩუქრების მიმართ.¹

თუ ჩუქება გაუქმებულ იქნა სასამართლო გადაწყვეტილების საფუძველზე, მჩუქებელი უფლებამოსილია მოითხოვოს გაჩუქებული ქონების უკან დაბრუნება. ეს პროცესი გაცილებით მარტივია, როცა სახეზეა გასაჩუქრებული ქონება. ამ დროს მოხდება ქონების ნატურით უკან დაბრუნება. სხვა შემთხვევაში, დასაჩუქრებულმა უნდა დააბრუნოს საჩუქრის ღირებულება, რისი განსაზღვრაც გარკვეულ სირთულეებთან არის დაკავშირებული. გაჩუქებული ქონების უკან დაბრუნება შესაძლებელია სასამართლოს მიერ ჩუქების გაუქმების შესახებ გადაწყვეტილების ძალაში შესვლის მომენტიდან. რაც შეეხება თვით ჩუქების გაუქმებას, იგი შესაძლებელია მხოლოდ ერთი წლის განმავლობაში იმ მომენტიდან, როცა მჩუქებელს წარმოეშობა ჩუქების გაუქმების საფუძველი. ნაჩუქარი ქონების დაბრუნებისას დასაჩუქრებულს არა აქვს უფლება მჩუქებლისაგან მოითხოვოს იმ ზიანის ანაზღაურება, რომელიც მას მიადგა ნაჩუქარი ქონების უკან დაბრუნების გამო.

მოვიყვანოთ რამდენიმე მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან:

1) მ. ბადრიძემ თავის შვილიშვილს არჩილს აჩუქა ანტიკვარული გიტარა, რომელიც მემკვიდრეობით ჰქონდა მიღებული თავისი პაპისაგან. ნაჩუქრობის ხელშეკრულება გაფორმებულ იქნა წერილობითი ფორმით, ხელმოწერილ იქნა ორივე მხარის მიერ და შვილიშვილმა მიიღო საჩუქარი. საჩუქრის გადაცემიდან დიდი ხანი არც კი იყო გასული, რომ გამჩუქებელმა შეამჩნია არჩილი, ანუ დასაჩუქრებული, უგულისყურად ეკიდებოდა ნაჩუქარ გიტარას, დაკვრის შემდეგ უდიერად მიაგდებდა ხოლმე, პაპის შენიშვნებს არავითარ ყურადღებას არ აქცევდა, ერთხელ გიტარა ხუმრობით თავში ჩაარტყა მეგობარს, რის შემდეგაც ინსტრუმენტი დაზიანდა. გამჩუქებელმა ჩათვალა, რომ ასეთი მოპყრობით გიტარა მნიშვნელოვნად დაზიანდებოდა.

¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებაში სამოქალაქო საქმე-ბზე. თბ., 2002.

² საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, თბ., 1997.

¹ რ. შენგელია, ჩუქების ხელშეკრულება, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი IV, ტ.1. თბ., 2001.

არადა იგი ოჯახურ რელიკვიას წარმოადგენდა, ამიტომაც მან სარჩელით მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა შეილიშვილთან დადებული ხელშეკრულების გაუქმება და გაჩუქებული გიტარის უკან დაბრუნება.

სასამართლომ მიიჩნია, რომ დასაჩუქრებულის მხრიდან ადგილი აქვს გამჩუქებლის მიმართ უმადურობის გამოვლენას, გააუქმა ჩუქების ხელშეკრულება და დასაჩუქრებულს დააკისრა გამჩუქებლისათვის ნაჩუქარი ქონების უკან დაბრუნება.

2) ქეთევან სირბილაძემ სარჩელით მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა გელა კიკნაძესთან დადებული ოროთახიანი საცხოვრებელი ბინის ნაჩუქრობის ხელშეკრულების ბათილად ცნობა იმ საფუძველით, რომ ხელშეკრულების დადებისას იგი შეცდომაში იქნა შეყვანილი მის სამართლებრივ შედეგებთან დაკავშირებით. სასარჩელო განცხადებაში ქეთევანმა აღნიშნა, რომ 1999 წლის 20 ივნისს აჩუქა გელა კიკნაძეს თავის საკუთრებაში არსებული ოროთახიანი ბინა იმ პირობით, რომ გელა კიკნაძე აცხოვრებდა მას ამ ბინაში, მოუვლიდა და მატერიალურ დახმარებას გაუწევდა სიცოცხლის ბოლომდე. ეს შეთანხმება მოხდა ზეპირი ფორმით, მაგრამ დასაჩუქრებულმა დაარღვია შეთანხმება და არ მოუარა მას და არც მატერიალური დახმარება გაუწია.

პირველი ინსტანციის სასამართლომ ქეთევან სირბილაძეს სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარი განუცხადა იმ მოტივით, რომ ხელშეკრულების დადებისას ადგილი არ ჰქონია ზეწოლასა და შეცდომაში შეყვანას, მოსარჩელე სრულიად აცნობიერებდა თავის მოქმედებას და, გარდა ამისა, მან ვერ შეძლო სასამართლოსათვის წერილობითი სახის მტკიცებულებების წარდგენა, რომლითაც დადასტურდებოდა, რომ ხელშეკრულება დაიდო მოსარჩელის სამისდღემშიო რჩენის პირობით.

მოსარჩელემ სასამართლოს გადაწყვეტილება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა. სააპელაციო საჩივარში მან აღნიშნა, რომ ჩუქების ხელშეკრულება დადებულ იქნა იმ პირობით, რომ დასაჩუქრებული გაუწევდა მას მატერიალურ და სხვა სახის დახმარებას, გადაიხდიდა კომუნალური მომსახურების ხარჯებს და რომ მას სურდა გაეფორმებინა ბინა ანდერძით დასაჩუქრებულის სახელზე, მაგრამ დასაჩუქრებულმა მას შესთავაზა, რომ ეჩუქებინა ბინა ამ პირობით, ხოლო ის რომ, შეიძლებოდა დადებულიყო სამისდღემშიო რჩენის ხელშეკრულება, მოსარჩელემ არ იცოდა. სასამართლოს მიერ დაკითხულმა მოწმეებმა თავიანთ ჩვენებებში განმარტეს, რომ მოსარჩელის სიტყვებიდან მათთვის ცნობილი იყო, რომ ხელშეკრულებით

დასაჩუქრებულმა იკისრა ვალდებულება მატერიალური დახმარება გაეწია მოსარჩელისათვის სიცოცხლის ბოლომდე, მაგრამ არ ასრულებს თავის დაპირებას. გელა კიკნაძემ უარყო მასსა და გამჩუქებელს შორის სხვა რაიმეზე შეთანხმება და აღნიშნა, რომ ქეთევან სირბილაძემ ყოველგვარი დამატებითი ვალდებულების შესრულების პირობის გარეშე გადასცა მას საჩუქრად საცხოვრებელი ბინა.

ამის საპასუხოდ ქეთევან სირბილაძემ დამატებით აღნიშნა, რომ გაჩუქებული ბინა მისი ერთადერთი ძვირფასი ქონებაა, რომლის ხარჯზეც უნდა იარსებოს მან, რადგან შრომისუუნაროა და არანაირი სხვა შემოსავლის წყარო მას არ გააჩნია, ამიტომაც იგი ვერავის გადასცემდა მას უსასყიდლოდ საკუთრებაში სამისდღემშიო რჩენის პირობის გარეშე.

სასამართლომ არ დააკმაყოფილა სარჩელი იმასთან დაკავშირებით, რომ გამჩუქებელმა ვერ შეძლო წარედგინა სასამართლოსათვის რაიმე წერილობითი მტკიცებულება, რომლითაც დაადასტურებდა დასაჩუქრებულის მხრიდან დამატებითი ვალდებულების თავის თავზე აღებას, ხოლო სანოტარო წესით გაფორმებულ ჩუქების ხელშეკრულებაში კი გამჩუქებლისათვის მატერიალური დახმარების გაწევისა და რჩენის ვალდებულების შესახებ არაფერი იყო აღნიშნული.

სამოქალაქო კოდექსი ითვალისწინებს ისეთ შემთხვევასაც, როცა ჩუქების გაუქმება გამოწვეულია არა დასაჩუქრებულის უმადურობით, არამედ თვით მჩუქებლის მძიმე მატერიალური მდგომარეობით. დასაჩუქრებულის ბრალი ამ დროს გამორიცხულია. მჩუქებელს ხელშეკრულების დადების დროს არავითარი მატერიალური ხასიათის პრობლემა არ გააჩნია. იგი ნებაყოფლობით გადასცემს სხვა პირს ქონებას, რომელსაც ნივთის სახე აქვს. გაჩუქების შემდეგ, განსაზღვრული დროის განმავლობაში, თუკი მჩუქებელი აღმოჩნდა ისეთ მდგომარეობაში, როცა არ შეუძლია საკუთარი თავის ან მის კმაყოფაზე მყოფი პირების რჩენა, მას უფლება აქვს დასაჩუქრებულს მოსთხოვოს გაჩუქებული ნივთი. იგულისხმება, რომ საჩუქრის უკან მოთხოვნის უფლება მჩუქებელს გააჩნია იმ დროის განმავლობაში, ვიდრე გაჩუქებული ნივთი რეალურად არსებობს დასაჩუქრებულის მფლობელობაში. თუ დასაჩუქრებულმა ნივთი უკვე გაასხვისა ან სხვაგვარად გამოიყენა, მაშინ მჩუქებელს მისი მესამე პირისაგან გამოთხოვის ან დასაჩუქრებულისაგან მისი ღირებულების კომპენსაციის მიღების უფლება არ გააჩნია. გარდა აღნიშნულისა, მჩუქებელს ეს უფლება მხოლოდ მაშინ წარმოეშობა, თუ საჩუქრის დაბრუნება დასაჩუქრებულს არ ჩააყენებს მძი-

მე მდგომარეობაში. ე.ი. დასაჩუქრებულთან ნაჩუქარი ნივთის რეალურად არსებობის მარტო ფაქტი საკმარისი არ არის. აუცილებელია კანონის უმნიშვნელოვანესი მოთხოვნის დაცვა — დასაჩუქრებული არ უნდა ჩავარდეს დაახლოებით იმავე მდგომარეობაში, რამაც მჩუქებელს წარმოუშვა საჩუქრის უკან მოთხოვნის უფლება. ამით კანონი იცავს დასაჩუქრებულ პირის ინტერესებს. ამგვარად, მძიმე მატერიალური მდგომარეობა, რომელიც მჩუქებელს საფუძველს უქმნის მოითხოვოს გაჩუქებული ნივთის უკან დაბრუნება, უფლებას აძლევს დასაჩუქრებულს უარი თქვას საჩუქრის უკან დაბრუნებაზე. ორ ერთმანეთთან სახელშეკრულებო ურთიერთობით დაკავშირებულ და მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩენილ პირს შორის კანონი უპირატესობას მაინც დასაჩუქრებულს ანიჭებს და ეს ბუნებრივიცაა, რადგან ჩუქება აუნაზღაურებელი და რეალური გარიგებაა. საჩუქრის უკან გამოთხოვა ასეთ შემთხვევაში ზნეობრივადაც გაუმართლებელია.

გამჩუქებელს უფლება არა აქვს დასაჩუქრებულს უკან მოსთხოვოს ნაჩუქარი ნივთი, თუ ასეთი მოთხოვნის საფუძველი მან ხელოვნურად შექმნა. კერძოდ, თუ მძიმე მდგომარეობა, რომელშიც იგი აღმოჩნდა, გამოწვეულია მისი განზრახვი მოქმედებით ან უხეში გაუფრთხილებლობით. მძიმე მდგომარეობის ხარისხი, რამაც სხვადასხვა შემთხვევაში შეიძლება შეცვალოს ჩუქებასთან დაკავშირებული სამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსი, ყველა შემთხვევაში უნდა განსაზღვროს სასამართლომ საქმის ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით.

ჩუქების ხელშეკრულების შედარებითი დახასიათება
განვითარებული ქვეყნების სამოქალაქო
კანონმდებლობის მიხედვით

{ განვითარებული ქვეყნების სამოქალაქო კანონმდებლობაში ჩუქების ხელშეკრულებას ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ადგილი უკავია) ჩვენს ნაშრომში განვიხილავთ ჩუქების ხელშეკრულების დამახასიათებელ თავისებურებებს რომანულ-გერმანულ და საერთო სამართლის ქვეყნებში გერმანიის სამოქალაქო სჯულდებისა და კვებეის სამოქალაქო კოდექსების შედარებითი ანალიზის საფუძველზე. (საყოველთაოდ ცნობილია, რომ გერმანიის სამოქალაქო სჯულდება, რომელიც თავისი არსებობის საუკუნოვან ისტორიას ითვლის, სამოქალაქო სამართლის კოდიფიკაციის საუკეთესო მაგალითია კონტინენტური სამართლებრივი სისტემის ფარგლებში. გარდა ამისა, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ნორმები, ბევრ შემთხვევაში, შეესაბამება გერმანიის სამოქალაქო სჯულდების ნორმებს, რომლებიც ჩუქებასთან დაკავშირებულ საკითხებს არეგულირებენ. რაც შეეხება კვებეის სამოქალაქო კოდექსს, მას არცთუ დიდ ხნის ისტორია აქვს, იგი მიღებულ იქნა 1994 წელს, თუმცა მისთვის დამახასიათებელია საერთო სამართლის ძირითადი თავისებურებები.)

გერმანიის სამოქალაქო სჯულდებაში ჩუქებას ცალკე თავი ეთმობა „ვალდებულებითი სამართლის“ მეორე წიგნში, მეშვიდე ნაწილი, „ვალდებულების ცალკეული სახეები“ — მეორე თავი და მოიცავს 19 პარაგრაფს — 516-534-ე.

გერმანიის სამოქალაქო სჯულდების 516 პარაგრაფის პირველი პუნქტის თანახმად, „ჩუქებას წარმოადგენს ერთი პირის მიერ მეორე პირისათვის გარკვეული სახის ქონების გადაცემა, თუკი ორივე მხარე თანახმაა, რომ ასეთი გადაცემა ხდება უსასყიდლოდ და ეს იწვევს დასაჩუქრებულის ქონების გაზრდას გამჩუქებლის ქონების შემცირების ხარჯზე.“¹

აღნიშნული განმარტებიდან ჩანს, რომ ჩუქებასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებს, გერმანიის სამოქალაქო სჯულდება განიხილავს როგორც სახელშეკრულებო ვალდებულებას, რომლის განუყოფელი დამახასიათებელი თვისებაა ორივე მხარის ურთიერთთანხმობა, ასევე მისი უსასყიდლოდ და დასაჩუქრებულის ქონებრივი მდგომარეობის გაზრდა გამჩუქებლის ქონების შემცირების ხარჯზე.

¹ Гражданское право Германии. М., 1997 г.

გერმანიის სამოქალაქო სჯულდება განასხვავებს ჩუქებას, როგორც რეალურ ხელშეკრულებას და ჩუქების დაპირებას, როგორც კონსენსუალურ ხელშეკრულებას. პირველ შემთხვევაში გათვალისწინებულია ხელშეკრულების დადების გამარტივებული წესი, რომელიც ითვალისწინებს ასევე დასაჩუქრებულის თანხმობის გარეშე მისთვის საჩუქრის გადაცემას, როცა გამჩუქებელი განსაზღვრავს გონივრულ ვადას, რომლის განმავლობაშიც დასაჩუქრებულმა უნდა განაცხადოს თანხმობა საჩუქრის მიღების შესახებ. ამასთან, თუკი დათქმულ ვადაში არ იქნება დასაჩუქრებულისაგან პასუხი მიღებული, ითვლება, რომ მან საჩუქარი მიიღო. საჩუქარი ასევე მიღებულად ჩაითვლება, თუკი დასაჩუქრებული პირდაპირ არ განაცხადებს უარს მის მიღებაზე. თუ იგი უარს განაცხადებს, მაშინ ჩუქების ხელშეკრულება არ ჩაითვლება დადებულიად და საჩუქრად გადაცემული ქონება უკან დაუბრუნდება გამჩუქებელს უსაფუძვლო გამდიდრების მომწესრიგებელი ნორმების შესაბამისად.¹

ჩუქების შეპირება მაშინ წარმოშობს ჩუქების ვალდებულებას, თუ იგი დადასტურებულია სანოტარო ფორმით. თუმცა სანოტარო ფორმის დაუცველობა არ იწვევს ჩუქების ხელშეკრულების ბათილად ცნობას, თუ დაპირება რეალურად განხორციელდა და დასაჩუქრებულს გადაეცა დაპირებული საჩუქარი.²

გერმანიის სამოქალაქო სჯულდებაში მკაფიოდ არის განსაზღვრული ჩუქების ხელშეკრულების მოქმედების სფერო იმ მსგავსი სამართლებრივი ურთიერთობებთან მიმართებაში, რომელთა მიმართაც არ გამოიყენება ჩუქების მომწესრიგებელი ნორმები. სახელდობრ, ჩუქებას არა აქვს ადგილი იმ შემთხვევაში, თუკი ვინმე სხვა პირის სასარგებლოდ თავს იკავებს რაიმე ქონების შეძენისაგან ან უარს აცხადებს სამკვიდროს მიღებაზე, ანდა საანდერძო დანაკისრზე.

გერმანიის სამოქალაქო სჯულდება ჩუქების ობიექტად განიხილავს არა მარტო იმ ნივთებს, რომლებიც წარმოადგენენ გამჩუქებლის საკუთრებას, არამედ ასევე გამჩუქებლის მომავალ ქონებას, ანუ იმ ნივთებს, რომლებიც გამჩუქებელს ჯერ კიდევ არ შეუძენია და არ იმყოფება მის საკუთრებაში ჩუქების ხელშეკრულების დადების მომენტში. გარდა ამისა, ჩუქება შეიძლება განხორციელდეს ასევე მოთხოვნის დათმობის, ანდა ვალის აღიარების გზით.

გერმანიის სამოქალაქო სჯულდება სრულად ითვალისწინებს გამჩუ-

ქების განსაკუთრებულ მდგომარეობას, რომელიც ზრდის დასაჩუქრებულის ქონებას თავისი ქონების შემცირების ხარჯზე ისე, რომ სანაცვლოდ არაფერს ღებულობს. ეს გარემოება თავის ასახვას პოულობს იმ ნორმებში, რომლებიც გამჩუქებელს უფლებას ანიჭებენ სათანადო პირობების არსებობისას, უარი თქვას ჩუქების დაპირების შესრულებაზე ან მოითხოვოს ჩუქების გაუქმება. სახელდობრ, 519-ე პარაგრაფის 1-ლი პუნქტის თანახმად, გამჩუქებელს უფლება აქვს უარი განაცხადოს დაპირებული საჩუქრის გადაცემაზე, თუკი ეს გამოიწვევს მისი ქონებრივი მდგომარეობის მნიშვნელოვან გაუარესებას და მას აღარ ექნება შესაძლებლობა არჩინოს თავისი თავი, ანდა შეასრულოს კანონით დაკისრებული მოვალეობა თავის კმაყოფაზე მყოფი პირების რჩენისა.

(ჩუქების გაუქმება შესაძლებელია იმ შემთხვევაში, თუკი დასაჩუქრებულმა ჩაიდინა გამჩუქებლის ან მისი ახლო ნათესავების მიმართ უღირსი საქციელი, რითაც გამოავლინა აშკარა უმადურობა. ამასთან, თუკი დასაჩუქრებულმა განზრახი ქმედებით მოუსპო სიცოცხლე გამჩუქებელს, ანდა ხელი შეუშალა მას და წინააღმდეგობა გაუწია ჩუქების გაუქმებაში, ასეთ შემთხვევაში ჩუქების გაუქმების უფლება გადადის გამჩუქებლის მემკვიდრეებზე. ჩუქების გაუქმება ხდება გამჩუქებლის მიერ დასაჩუქრებულისათვის შესაბამისი განცხადებით მიმართვის გზით. ჩუქების გაუქმების სამართლებრივი შედეგია დასაჩუქრებულის მიერ გამჩუქებლისათვის ნაჩუქარი ქონების უკან დაბრუნება უსაფუძვლო გამდიდრების მომწესრიგებელი ნორმების შესაბამისად. თუმცა ჩუქების გაუქმების უფლება არ გამოიყენება იმ შემთხვევაში, თუ გამჩუქებელმა აპატია დასაჩუქრებულს უღირსი საქციელი, ანდა გავიდა ერთი წელი იმ დღიდან, როდესაც ჩუქების გაუქმების უფლების მქონე პირმა შეიტყო ამ უფლების გამოყენების გარემოების დადგომის შესახებ. არ შეიძლება იმ ჩუქების გაუქმება, რომელიც დადებულ იქნა მორალური ვალდებულების გამო.

გარდა ამისა, გამჩუქებელს უფლება აქვს მოითხოვოს დასაჩუქრებულისაგან ნაჩუქარი ქონების უკან დაბრუნება, თუკი ქონების გაჩუქებამ მისი მატერიალური მდგომარეობის გაუარესება გამოიწვია და მას აღარ შეუძლია არჩინოს თავისი თავი, ანდა ჯეროვნად შეასრულოს კანონით დაკისრებული მოვალეობა თავის კმაყოფაზე მყოფი პირების რჩენისა. ასეთ შემთხვევაში ასევე გამოიყენება უსაფუძვლო გამდიდრების შესახებ არსებული სამართლებრივი ნორმები, მაგრამ იმ სპეციფიკით, რომ დასაჩუქრებულს აქვს მინიჭებული უფლება, უარი თქვას საჩუქრის უკან დაბრუნება-

¹ Гражданское право Германии под ред. А. Савельева. М., 1998.

² Ян Шанп. Германское Гражданское право. М., 1997

ზე იმ პირობით, რომ გადაუხდის გამჩუქებელს იმ ოდენობის ფულად თანხას, რომელიც საჭიროა გამჩუქებლის ან მის კმაყოფაზე მყოფი პირების სარჩენად.

გამჩუქებლის, როგორც ცალმხრივი ვალდებულების სუბიექტის განსაკუთრებული მდგომარეობა იმაშიც გამოიხატება, რომ ის გათავისუფლებულია თავისი მოვალეობის, ანუ გაჩუქებული ქონების გადაცემის გადაცილებისათვის რაიმე პროცენტის გადახდისაგან. გამჩუქებელს მხოლოდ მაშინ შეიძლება დაეკისროს პასუხისმგებლობა ჩუქების ხელშეკრულების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვანი შესრულებისათვის, თუკი მის ქმედებაში განზრახვა ან უხეში გაუფრთხილებლობაა, რაც გათვალისწინებულია 521-ე პარაგრაფში.¹

ასე მაგალითად, თუკი გამჩუქებელი განზრახ დამალავს გაჩუქებული ნივთის, ანდა დასაჩუქრებისათვის გადაცემული ქონების ნაკლს, მაშინ მან უნდა აუნაზღაუროს დასაჩუქრებულს აქედან წარმოშობილი ზიანი. თუკი გამჩუქებელი დასაჩუქრებულს შეჰპირდა იმ გვაროვნული ნივთის ჩუქებას, რომელიც მას უნდა შეეძინა ჩუქების დაპირების შემდეგ, და აღმოჩნდება, რომ ნივთს აქვს ნაკლი, მაშინ დასაჩუქრებულს უფლება აქვს მოითხოვოს ამ ნაკლის მქონე ნივთის გამოცვლა სათანადო ხარისხის ნივთით. თუკი დადგინდება, რომ გამჩუქებელმა განზრახ დამალა ნივთის ნაკლი, რომლის არსებობის შესახებაც მან იცოდა ნივთის დასაჩუქრებულისათვის გადაცემის დროს, დასაჩუქრებულს უფლება აქვს ნივთის გამოცვლის ნაცვლად, მიყენებული ზიანის ანაზღაურება მოითხოვოს.²

გერმანიის სამოქალაქო სჯულდება დასაშვებად მიიჩნევს ისეთი სახის ჩუქებასაც, რომლითაც დასაჩუქრებულს ეკისრება გარკვეული მოქმედების შესრულების ვალდებულება. გარდა ამისა, ის სამართლებრივი ნორმები, რომლებიც ასეთ ჩუქებას აწესრიგებენ, ზრუნავენ თვით ჩუქების არსის შენარჩუნებაზე, რომელიც უშუალოდ არის დაკავშირებული დასაჩუქრებულის ქონების გაზრდასთან გამჩუქებლის ქონების შემცირების ხარჯზე. ამ მიზნის მისაღწევად სამოქალაქო სჯულდება ითვალისწინებს ნორმებს იმის შესახებ, რომ გამჩუქებელს უფლება აქვს მოითხოვოს დასაჩუქრებულისაგან მასზე დაკისრებული მოვალეობის შესრულება მხოლოდ შესაბამისი საჩუქრის გადაცემის შემდეგ, ასევე დასაჩუქრებულს უფლება აქვს უარი განაცხადოს მისთვის დაკისრებული მოვალეობის შესრულებაზე, თუკი ნაჩუქარი ნივთის ნაკლის

¹ Гражданское право Германии, М., 1997.

² Гражданское и торговое право кап. Государств. М., 1993

გამო მისი ღირებულება უფრო ნაკლები იქნება იმ ხარჯებთან შედარებით, რომელიც აუცილებელია დაკისრებული ვალდებულების შესასრულებლად.¹

დასაჩუქრებულის მიერ მასზე დაკისრებული მოვალეობის შეუსრულებლობის სამართლებრივი შედეგები იმაში მდგომარეობს, რომ გამჩუქებელს უფლება აქვს მოითხოვოს ნაჩუქარის უკან დაბრუნება იმ პირობით, რომ ნაჩუქარი დასაჩუქრებულს უნდა გამოეყენებინა მასზე დაკისრებული ვალდებულების შესასრულებლად. ასეთ შემთხვევაში საჩუქრის უკან დაბრუნება ხდება უსაფუძვლო გამდიდრების მომწესრიგებელი ნორმების შესაბამისად. იმ შემთხვევაში, თუკი დასაჩუქრებულს ევალება რაიმე მოქმედების შესრულება საზოგადოებრივი ინტერესებისათვის, აღნიშნული მოქმედების შესრულების მოთხოვნის უფლება გამჩუქებლის გარდაცვალების შემდეგ გადადის ხელისუფლების შესაბამის ორგანოზე.²

კვებეკის სამოქალაქო კოდექსში ჩუქების ხელშეკრულებას ასევე ცალკე თავი ეთმობა – წიგნი მეხუთე, ვალდებულებების შესახებ, თავი მეორე; „ჩუქება“, რომელიც მოიცავს 36 მუხლს – 1806-1841-ე.

კვებეკის სამოქალაქო კოდექსის 1806-ე მუხლის თანახმად, ჩუქების ხელშეკრულებით ერთი პირი – გამჩუქებელი უსასყიდლოდ გადასცემს ქონებას საკუთრებაში მეორე პირს – დასაჩუქრებულს. ჩუქების გზით შეიძლება ასევე კონკრეტული პირის კუთვნილი უფლების სხვა პირისათვის გადაცემა.³

კვებეკის სამოქალაქო კოდექსი ერთმანეთისაგან განასხვავებს ჩუქების ორ სახეს: ჩუქება ცოცხალ პირებს შორის და ჩუქება სიკვდილის შემთხვევაში, რომელთა მიმართაც შემდგომში უზრუნველყოფილია დიფერენციალური მოწესრიგება. ცოცხალ პირთა შორის ჩუქებად ჩაითვლება ისეთი ჩუქება, რომელიც იწვევს გამჩუქებლის საკუთრების უფლების დაკარგვას იმ გაგებით, რომ ის ფაქტობრივად დასაჩუქრებულის მოვალე ხდება. ჩუქებად სიკვდილის შემთხვევაში ითვლება ისეთი ჩუქება, რომლითაც გამჩუქებლისათვის ქონებაზე საკუთრების უფლების დაკარგვა დაკავშირებულია მის სიკვდილთან და დგება მხოლოდ ამ მომენტიდან.

ერთი შეხედვით, კონტინენტური სამართლის სისტემის მიხედვით ჩუქება სიკვდილის შემთხვევაში წინააღმდეგობაში მოდის მემკვიდრეობის სამართლის ნორმებთან. თუმცა კვებეკის სამოქალაქო კოდექსი ყველაფერს

¹ Ян Шап. Гражданское право Германии . М., 1998.

² Гражданское право Германии под ред. А. Савельева, М., 1998.

³ Гражданский Кодекс Квебека, М., 1997.

თავის ადგილზე აყენებს იმ ნორმით, რომლის მიხედვითაც ჩუქება სიკვდილის შემთხვევაში ჩაითვლება ბათილად, თუკი ის არ არის გაფორმებული საქორწინო კონტრაქტით, ანდა დამოწმებული არ არის ლეგატიით. უფრო მეტიც, ჩუქება განხორციელებული გამჩუქებლის სავარაუდო სასიკვდილო ავადმყოფობის დროს, ბათილია, როგორც ჩუქება სიკვდილის შემთხვევაში, მიუხედავად იმისა, გარდაიცვალა თუ არა გამჩუქებელი. იმ შემთხვევაში, თუკი გამჩუქებელი გამოჯანმრთულდა და არ ასაჩივრებს დასაჩუქებულის მიერ ნაჩუქარი ქონების ფლობას სამი წლის განმავლობაში, მაშინ აღარ არსებობს ხელშეკრულების ბათილად ცნობის საფუძველი 1820-ე მუხლის შესაბამისად.

მრავალფეროვნებით გამოირჩევა ჩუქების ხელშეკრულების მოქმედების სფერო. განსხვავებით გერმანული სამოქალაქო სამართლისაგან, ჩუქების დაპირება კვებეკის სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით არ ითვლება ჩუქების ხელშეკრულებად, არამედ განიხილება როგორც ცალმხრივი ვალდებულება, რომელიც სარგებლის მიმღებ პირს ანიჭებს უფლებას, მოითხოვოს დამპირებლისაგან იმ ზიანის ანაზღაურება, რომელიც მას მიადგა დაპირების შეუსრულებლობის შედეგად. იმავდროულად ჩუქების მომწესრიგებელი ნორმები ვრცელდება ე.წ. ირიბი და ფარული ჩუქების მიმართ, ასევე დამაჯილდოებელი ჩუქებისა და ქონების უფლებრივი დატვირთვისაგან გათავისუფლების შესახებ.

კვებეკის სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებულია ჩუქების დადების მრავალრიცხოვანი შეზღუდვები და აკრძალვები. ასე მაგალითად, არასრულწლოვნებს, ასევე სრულწლოვან, მაგრამ შეზღუდულქმედუნარიან პირებს, მზრუნველის თანხმობის მიუხედავად, არა აქვთ უფლება დადონ ჩუქების ხელშეკრულება, უმნიშვნელო ღირებულების ქონების, ანდა ჩვეულებრივი საჩუქრების გარდა. ჩუქება, განხორციელებული სამკურნალო დაწესებულების ან სოციალური დახმარების დაწესებულების მესაკუთრის, დირექტორის ან მოსამსახურის მიმართ, თუ იგი არ წარმოადგენს გამჩუქებლის მეუღლეს ან ახლო ნათესავს, ბათილია, თუკი იგი განხორციელებულია იმ დროს, როდესაც გამჩუქებელი მკურნალობდა, ანდა ღებულობდა სოციალურ დახმარებას ასეთ დაწესებულებაში. ბათილია ასევე ჩუქება, განხორციელებული მიმღები ოჯახის წევრის მიმართ იმ დროს, როდესაც დასაჩუქრებული ცხოვრობდა მიმღებ ოჯახში.

ცოცხალ პირთა შორის (ჩვენი გაგებით ჩვეულებრივი ჩუქებისას) ჩუქების ხელშეკრულების ობიექტებიდან კვებეკის სამოქალაქო კოდექსი გამორიცხ-

ხავს მომავალ ქონებას. ცოცხალ პირთა შორის ჩუქება ნამდვილია მხოლოდ რეალურად არსებული ქონების მიმართ. რაც შეეხება მომავალ ქონებას, ის დაიშვება მხოლოდ სიკვდილის შემთხვევაში ჩუქების ხელშეკრულებით.

კვებეკის სამოქალაქო კოდექსი მკაცრ მოთხოვნებს შეიცავს ჩუქების ხელშეკრულების ფორმის მიმართ: ნებისმიერი მოძრავი თუ უძრავი ქონების ჩუქება უნდა გაფორმდეს სანოტარო წესით, რომლის დედანიც რჩება ნოტარიუსთან. უფრო მეტიც, ჩუქება უნდა გამოცხადდეს საჯაროდ. გამონაკლისს წარმოადგენს მხოლოდ ის შემთხვევები, როდესაც მხარეთა ურთიერთშეთანხმებით ხდება მოძრავი ქონების გაჩუქება, რომელიც დასტურდება საჩუქრის ფაქტობრივად გადაცემითა და დასაჩუქრებულის მხრიდან მისი უშუალო ფლობით.

კვებეკის სამოქალაქო კოდექსი დასაშვებად მიიჩნევს ჩუქების ხელშეკრულების დადებას მესამე პირის სასარგებლოდ. ჩუქების ხელშეკრულების შესრულება ხდება დასაჩუქრებულის მფლობელობაში ნაჩუქარი ქონების გადაცემით. ამასთან, დასაჩუქრებულს არა აქვს უფლება მოითხოვოს იმ ხარჯების ანაზღაურება, რომელიც მან გასწია ქონების მესამე პირისაგან უფლებრივი დატვირთვისაგან გასათავისუფლებლად. გამონაკლისია, თუკი ხარჯები აღემატება იმ სარგებელს, რომელიც მან საჩუქრად გადაცემული ქონებიდან მიიღო. ასეთ შემთხვევაში მას უფლება აქვს გამჩუქებლისაგან მოითხოვოს სხვაობის ანაზღაურება. ამასთან ერთად, თუკი ევიქციის (მთლიანად ან ნაწილობრივ) შედეგად დასაჩუქრებული დაკარგავს ნაჩუქარ ქონებაზე უფლებას, მას წარმოეშობა უფლება მოითხოვოს გამჩუქებლისაგან იმ ხარჯების ანაზღაურება, რომელიც მან გასწია ჩუქებასთან დაკავშირებით, თუ გამჩუქებელმა ნივთის გაჩუქების მომენტში იცოდა მისი უფლებრივი ნაკლის შესახებ, მაგრამ არაფერი აცნობა ამის შესახებ დასაჩუქრებულს. ასეთივე პასუხისმგებლობა ეკისრება გამჩუქებელს გაჩუქებული ქონების ნივთობრივი ნაკლის შემთხვევაშიც იმ პირობით, რომ მან ნივთის გაჩუქების მომენტში იცოდა მისი ნაკლის შესახებ, მაგრამ განზრახ დამალა იგი.

კვებეკის სამოქალაქო კოდექსის 1836-ე მუხლი ითვალისწინებს გამჩუქებლის უფლებას, მოითხოვოს ჩუქების გაუქმება იმ შემთხვევაში, თუკი დასაჩუქრებული გამოიჩენს აშკარა უმადურობას. აშკარა უმადურობაში იგულისხმება დასაჩუქრებულის მხრიდან გამჩუქებლის მიმართ ისეთი მოქმედება, რომელიც იმსახურებს გაკიცხვას და მხედველობაში მიიღება ჩუქების ხასიათი, მხარეთა სუბიექტური თავისებურებები და შესაბამისი ვალდებულებები. განსხვავებით გერმანული კანონმდებლობისაგან, რომელ-

იც ითვალისწინებს გამჩუქებლის განცხადების საფუძველზე ჩუქების ცალმხრივად გაუქმების შესაძლებლობას, კვებეკის სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით ჩუქება შეიძლება გაუქმებულ იქნეს მხოლოდ სასამართლო წესით. სარჩელი ჩუქების გაუქმების შესახებ შეიძლება წარდგენილ იქნეს მხოლოდ გამჩუქებლის სიცოცხლეში და ერთი წლის განმავლობაში იმ დღიდან, როდესაც გამჩუქებელმა შეიტყო დასაჩუქრებულის მხრიდან აშკარა უმადურობის გამოვლენის შესახებ. გამჩუქებლის გარდაცვალება იმ დროს, როდესაც შესაძლებელი იყო ჩუქების გაუქმების შესახებ სარჩელის წარდგენა, არ უსპობს მის მემკვიდრეებს სასამართლოსათვის სარჩელით მიმართვის უფლებას, მაგრამ მემკვიდრეებს ასეთი სარჩელის სასამართლოში შეტანის უფლება გააჩნიათ გამჩუქებლის გარდაცვალებიდან მხოლოდ ერთი წლის განმავლობაში. სასამართლოს მიერ ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების შემთხვევაში დასაჩუქრებული ვალდებულია უკან დააბრუნოს ხელშეკრულებით მიღებული ქონება.¹

განსხვავებულად არის მოწესრიგებული საქორწინო კონტრაქტით განხორციელებული ჩუქება. ნებისმიერ პირს უფლება აქვს გადასცეს საჩუქარი საქორწინო კონტრაქტით გაფორმებულ ქორწინებაში მყოფ ცოცხალ მეუღლეებს, მათ შვილებს, საერთო შვილებს, როგორც უკვე დაბადებულებს, ისე ჩასახულებს იმ პირობით, რომ ისინი ცოცხლები დაიბადებიან.

ამგვარად, ჩვენ მიერ განხილულ იქნა ის ნორმები, რომლებიც აწესრიგებენ ჩუქების საკითხებს გერმანიის სამოქალაქო სჯულდებისა და კვებეკის სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით. მათ შორის არსებული უამრავი განსხვავების მიუხედავად, ჩვენ შეგვიძლია გამოვყოთ მათი საერთო დამახასიათებელი ნიშნები ჩუქებასთან მიმართებით:

1) პირველ რიგში, ორივე შემთხვევაში, ჩუქებასთან დაკავშირებული ურთიერთობები განიხილება არა მხოლოდ იურიდიულ ფაქტად, რომელიც იწვევს დასაჩუქრებლისათვის ნაჩუქარ ქონებაზე საკუთრების უფლების წარმოშობას, არამედ სამოქალაქო-სამართლებრივ ხელშეკრულებად, რომელიც იღება გამჩუქებელსა და დასაჩუქრებულს შორის;

2) მეორე რიგში, უსასყიდლობასთან ერთად, ჩუქების დამახასიათებელ ნიშანს წარმოადგენს ისიც, რომ ჩუქება ხორციელდება დასაჩუქრებულის ქონების გაზრდის გზით გამჩუქებლის ქონების შემცირების ხარჯზე;

3) მესამე რიგში, ორივე შემთხვევაში მხედველობაში მიიღება ჩუქების ხელშეკრულებაში გამჩუქებლის განსაკუთრებული მდგომარეობა, რომელიც კარგავს თავის ქონებას ისე, რომ სანაცვლოდ არ ღებულობს არაფერს: გამჩუქებელი აღჭურვილია დამატებითი უფლებამოსილებით, რომელიც არ არის დამახასიათებელი სამოქალაქო-სამართლებრივი ვალდებულების მოვალისათვის, სახელდობრ, იგი აღჭურვილია უფლებით, გააუქმოს ჩუქება, თუკი დასაჩუქრებული გამოავლენს აშკარა უმადურობას მისი ან მისი ახლო ნათესავის მიმართ. ჩუქების გაუქმების შემთხვევაში დასაჩუქრებული ვალდებულია დაუბრუნოს გამჩუქებელს ყველაფერი, რაც მან ჩუქების ხელშეკრულებით მიიღო;

4) მეოთხე რიგში, გამჩუქებლის პასუხისმგებლობა დასაჩუქრებულის წინაშე თავისი მოვალეობის შეუსრულებლობის ან არაჯეროვანი შესრულებისათვის, ასევე ნაჩუქარი ქონებით მოყვებულნი ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება დგება, თუკი გამჩუქებელი მოქმედებდა განზრახ.

5) მეხუთე რიგში, ჩუქების ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს როგორც რეალური, ისე კონსენსუალური სახით.

¹ Гражданский Кодекс Квебека. М., 1998.

კ ა ზ უ ს ე ბ ი

კ ა ზ უ ს ი № 1

მარიამ ხიჯაკაძე თავის შვილთან და შვილიშვილთან ერთად ცხოვრობდა კოოპერატიულ ბინაში. 1997 წელს მარიამმა მოახდინა ბინის პრივატიზაცია თავის სახელზე. 1998 წელს იგი საცხოვრებლად გადავიდა სხვა ქალაქში და გადაწყვიტა, შვილისათვის ერუქებიან თავის სახელზე პრივატიზებული ბინა. მარიამმა ჩუქების ხელშეკრულების გასაფორმებლად ნოტარიუსს მიმართა, მაგრამ ნოტარიუსმა მას განუცხადა, რომ ჩუქების ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს ერთდროულად შვილსა და შვილიშვილზე და არ შეიძლება მხოლოდ შვილზე. მარიამ ხიჯაკაძემ ამაზე უარი განაცხადა და აღნიშნა, რომ მას, მართალია, ძალიან უყვარს თავისი შვილიშვილი, მაგრამ სურს, რომ ბინა აჩუქოს თავის შვილს. ხოლო მერე შვილმა თვითონ გადაწყვიტოს თავისი შეხედულებისამებრ, მით უმეტეს, რომ მას კიდევ ჰყავს ერთი შვილი წინა ქორწინებიდან, რომელიც სხვაგან ცხოვრობს. მარიამის პასუხის მოსმენის შემდეგ ნოტარიუსმა მას ურჩია, რომ დაეწერა ანდერძი შვილის სახელზე და ამგვარად გადაეცა მისთვის ბინა.

მართლზომიერია თუ არა ნოტარიუსის მოქმედება?

კ ა ზ უ ს ი № 2

1998 წლის 10 მაისს აკაკი სიხარულიძემ თავის საკუთრებაში არსებული ოროთახიანი ბინა საჩუქრად გადასცა გიული პავლიაშვილს. ხელშეკრულება გაფორმებულ იქნა კანონით დადგენილი წესით. 1999 წლის 15 აპრილს აკაკი სიხარულიძემ სასამართლოში სარჩელი შეიტანა და მოითხოვა გიული პავლიაშვილთან დადებული ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმება იმ საფუძველზე, რომ ხელშეკრულების დადებისას დროებითი სულიერი მოშლილობის მდგომარეობაში იმყოფებოდა. მართალია, ამჟამად იგი ისევ იმ გაჩუქებულ ბინაში ცხოვრობს, მაგრამ გიული პავლიაშვილი არანაირ ყურადღებას არ აქცევს და არ ეხმარება, რადგან სხვა ქალაქში ცხოვრობს, მას კი შრომისუუნარობის გამო მატერიალური დახმარება ესაჭიროება. გიული პავლიაშვილმა სარჩელი არ ცნო და

სასამართლოს განუცხადა, რომ მან ბინაში ჩაატარა კაპიტალური რემონტი, იხდის ყველანაირ კომუნალურ გადასახადებს და, გარდა ამისა, აკაკი სიხარულიძეს ყოველთვიურად 100 ლარს უგზავნის.

ხომ არ არის დადებული ჩუქების ხელშეკრულება იმ მიზნით, რომ შენობულ იქნეს ის გარიგება, რომლის დადებაც სურდათ მხარეებს? რა გადაწყვეტილებას მიიღებს სასამართლო?

კ ა ზ უ ს ი № 3

ნელი ლოლობერიძემ სარჩელით მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმება. სასარჩელო განცხადებაში ნელი ლოლობერიძე აღნიშნავდა, რომ ერთი წლის წინ შეიტყო, რომ დაავადებული იყო ავთვისებიანი სიმსივნით, რაც ცნობილი გახდა მისი ძმის-შვილისათვის, რომელმაც არ მოისვენა მანამ, სანამ არ შეადგენინა ანდერძი თავის სასარგებლოდ, შემდეგ კი წაიყვანა ნოტარიუსთან, სადაც მას ეგონა, რომ ხელს აწერდა ანდერძს, სინამდვილეში კი ხელი მოაწერა ჩუქების ხელშეკრულებას. ნელის ძმისშვილმა სარჩელი არ ცნო და სასამართლოს განუცხადა, რომ მამიდამისმა ხელშეკრულების ხელმოწერისას მშვენივრად იცოდა, თუ რას აწერდა ხელს და რა სამართლებრივ შედეგებთან იყო ეს დაკავშირებული, რამეთუ ამის შესახებ ნოტარიუსმა მოწმეების თანდასწრებით რამდენჯერმე განმარტა. ჩუქების ხელშეკრულების საჯარო რეესტრში გაფორმების შემდეგ დასაჩუქრებულმა ბინაში ჩაატარა ევრორემონტი და შეიძინა ახალი ავეჯი. ამჟამად გამჩუქებულმა მყიდველი იპოვა და უნდა რომ მას მიჰყიდოს ბინა.

ცნობს თუ არა სასამართლო საცხოვრებელი ბინის ჩუქების ხელშეკრულებას ბათილად?

კ ა ზ უ ს ი № 4

ქეთევან სირბილაძემ სარჩელით მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა გელა კიკნაძესთან დადებული ოროთახიანი საცხოვრებელი ბინის ნაჩუქრობის ხელშეკრულების ბათილად ცნობა იმ საფუძველზე, რომ ხელშეკრულების დადებისას იგი შეცდომაში იქნა შეყვანილი მის სამართლებრივ

შედეგებთან დაკავშირებით. სასარჩელო განცხადებაში ქეთევანმა აღნიშნა, რომ 1999 წლის 20 ივნისს გელა კიკნაძეს თავის საკუთრებაში არსებული ოროთახიანი ბინა იმ პირობით აჩუქა, რომ გელა კიკნაძე აცხოვრებდა მას ამ ბინაში, მოუვლიდა და მატერიალურ დახმარებას გაუწევდა სიცოცხლის ბოლომდე. მაგრამ დასაჩუქრებულმა დაარღვია შეთანხმება, იგი არ უვლის და არც მატერიალურ დახმარებას არ უწევს ქალს.

პირველი ინსტანციის სასამართლომ ქეთევან სირბილაძეს სასარჩელოს დაკმაყოფილებაზე უარი განუცხადა იმ მოტივით, რომ ხელშეკრულების დადებისას ადგილი არ ჰქონია ზეწოლასა და შეცდომაში შეყვანას, მოსარჩელე სრულად აცნობიერებდა თავის მოქმედებებს და, გარდა ამისა, მან ვერ შეძლო სასამართლოსათვის წერილობითი მტკიცებულებების წარდგენა, რომლითაც დაადასტურებდა, რომ ხელშეკრულება დაიდო მოსარჩელის სამისდღემშიო რჩენის პირობით.

მოსარჩელემ სასამართლოს გადაწყვეტილება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა. სააპელაციო საჩივარში მან აღნიშნა, რომ ჩუქების ხელშეკრულება დადებულ იქნა იმ პირობით, რომ დასაჩუქრებული გაუწევდა მას მატერიალურ და სხვა სახის დახმარებას, გადაიხდიდა კომუნალური მომსახურების ხარჯებს და რომ მას სურდა გაეფორმებინა ბინა ანდერძით დასაჩუქრებულის სახელზე, მაგრამ დასაჩუქრებულმა მას შესთავაზა, რომ ერუქებინა ბინა ამ პირობებით. ხოლო ის, რომ შეიძლებოდა დადებულიყო სამისდღემშიო რჩენის ხელშეკრულება, მოსარჩელემ არ იცოდა. სასამართლოს მიერ დაკითხულმა მოწმეებმა თავიანთ ჩვენებაში განმარტეს, რომ მოსარჩელის სიტყვებიდან მათთვის ცნობილი იყო, რომ ხელშეკრულება არ იყო უსასყიდლო, გადაცემული ბინისათვის გელა კიკნაძემ ვალდებულება იკისრა მოსარჩელისათვის სიცოცხლის ბოლომდე მატერიალური დახმარება გაეწია. მაგრამ იგი არ ასრულებს თავის დაპირებას. გელა კიკნაძემ უარყო მასსა და გამჩუქებელს შორის სხვა რაიმეზე შეთანხმება და აღნიშნა, რომ ქეთევან სირბილაძემ ყოველგვარი დამატებითი ვალდებულების შესრულების პირობის გარეშე მას საჩუქრად გადასცა საცხოვრებელი ბინა.

ქეთევან სირბილაძემ დამატებით აღნიშნა, რომ გაჩუქებული ბინა მისი ერთადერთი ძვირფასი ქონებაა და მის ხარჯზე უნდა იარსებოს, რადგან შრომისუუნაროა და არანაირი სხვა შემოსავლის წყარო ქალს

არ გააჩნია, ამიტომაც იგი ვერავის ვერ გადასცემდა მას უსასყიდლოდ საკუთრებაში სამისდღემშიო რჩენის პირობის გარეშე.

ხომ არ არის ჩუქების ხელშეკრულება თვალთმაქცური?

რა გადაწყვეტილებას მიიღებს სასამართლო საქმის ხელახალი განხილვისას?

პაწუსი №5

მარტოხელა და ავთვისებიანი სიმსივნით დაავადებული გ. ჯანჯიბუხაშვილი წერილობითი ფორმით დაჰპირდა თავის დიდი ხნის მეგობარს გ. ქემოკლიძეს, რომ აჩუქებდა თავის საკუთრებაში არსებულ ოროთახიან საცხოვრებელ ბინას, რომელიც დასაჩუქრებულის საკუთრებაში გადავიდოდა გამჩუქებლის გარდაცვალების შემდეგ.

გახდება თუ არა გ. ქემოკლიძე საცხოვრებელი ბინის მესაკუთრე გ. ჯანჯიბუხაშვილის გარდაცვალების შემდეგ?

პაწუსი №6

ომარ თევზაძემ თავის დისშვილს საქორწილო საჩუქრის სახით გადასცა 3000 კვმ ფართობის მიწის ნაკვეთი. ჩუქების ხელშეკრულება გაფორმებულ იქნა წერილობით და დასაჩუქრებულმა თანხმობა განაცხადა მიეღო საჩუქრად მიწის ნაკვეთი. საგაზაფხულო სამუშაოების ჩატარებისას გამოიჩინა, რომ ნაჩუქარი მიწის ნაკვეთი დაჭაობებული იყო, რომლის ამოშრობასაც დიდი ხარჯები ესაჭიროებოდა. დასაჩუქრებულს ამის მატერიალური შესაძლებლობა არ გააჩნდა, ამიტომაც მან ზეპირი ფორმით უარი განაცხადა ნაჩუქარ მიწის ნაკვეთზე.

ითვლება თუ არა ჩუქების ხელშეკრულება დადებულიად?

როგორი ფორმით უნდა მომხდარიყო ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმება?

კაზუსი №7

ზაზა ნეფარიძემ წერილობითი ფორმით შეადგინა ჩუქების ხელშეკრულება, რის მიხედვითაც ზაზა თავისი მეუღლის მკურნალ ექიმს მაღლიერების ნიშნად საჩუქრად გადასცემდა ოქროს ბეჭედს ბრილიანტის ქვებით. მკურნალმა ექიმმა თანხმობის ნიშნად ხელი მოაწერა ხელშეკრულებას. ზაზა დაჰპირდა ექიმს, რომ საჩუქარს მიუტანდა ორ დღეში, მაგრამ, როდესაც შეთანხმებულ ვადაში გამჩუქებელმა დასაჩუქრებულს ნაჩუქარი ბეჭედი მიუტანა, დასაჩუქრებულმა წერილობითი ფორმით უარი განაცხადა საჩუქრის მიღებაზე.

მართლზომიერია თუ არა გამჩუქებლისა და დასაჩუქრებულის მოქმედებები? რა საფუძვლით შეიძლება რომ დასაჩუქრებულს უარი განეცხადებინა საჩუქრის მიღებაზე?

კაზუსი №8

ნათია სვანიძემ თავისი ქმრის თანხმობის გარეშე მეგობარს საჩუქრად გადასცა ქმართან ერთად შეგროვილი 150 ცალი ძველი წიგნების ბიბლიოთეკა. ჩუქების ხელშეკრულება გაფორმებულ იქნა წერილობითი ფორმით, სადაც დასაჩუქრებულმა თანხმობა განაცხადა საჩუქრის მიღებაზე. ხანგრძლივი სამსახურებრივი მივლინებიდან დაბრუნების შემდეგ დასაჩუქრებულის მეუღლემ აღმოაჩინა, რომ ბიბლიოთეკა მისი თანხმობის გარეშე სხვას გადაეცა, მან სარჩელით მიმართა სასამართლოს დასაჩუქრებულის წინააღმდეგ და მოითხოვა გაჩუქებული წიგნების უკან დაბრუნება და მიყენებული მორალური ზიანის ანაზღაურება.

ვალდებული იყო თუ არა ნათია ჩუქების ხელშეკრულება მეუღლესთან შეეთანხმებინა? დააკმაყოფილებს თუ არა სასამართლო სარჩელს?

კაზუსი №9

დ. ქათამაძემ თავის მეგობარ ზ. ნავაძეს წერილობითი სახით გაფორმებული ხელშეკრულებით საჩუქრად გადასცა ფულადი დანაზოგი, რომელსაც იგი ერთ-ერთ კომერციულ ბანკში ინახავდა. ზ. ნავაძემ ფულადი დანაზოგის

გამოსატანად ბანკს მიმართა, თუმცა ბანკმა უარი განაცხადა, ფულადი დანაზოგი დასაჩუქრებულისათვის მიეცა იმ საფუძვლით, რომ ჩუქების ხელშეკრულების საფუძველზე მას არ შეეძლო ფულადი თანხის გაცემა.

მართლზომიერია თუ არა ბანკის მოქმედება? პასუხი დაასაბუთეთ.

კაზუსი №10

გიორგი კახაძემ თემურ ცინცაძესთან დადო ხელშეკრულება, რომლითაც ვალდებული იქნა თემურ ცინცაძის ნაცვლად გადაეხადა მისი ვალი კომერციული ბანკისათვის, რომელიც წარმოიშვა სესხის უკან თავისდროულად არდაბრუნების შედეგად. გიორგიმ და თემურმა მათ შორის დადებულ ხელშეკრულებას ჩუქების ხელშეკრულება უწოდეს.

ჩაითვლება თუ არა დადებული ხელშეკრულება ჩუქების ხელშეკრულებად?

კაზუსი №11

ნათია პაპავამ თავისი მცირეწლოვანი შვილის, პეტრეს სახელით, რომელსაც სხეულის დამბლის გამო მთლიანად წართმეული ჰქონდა მოძრაობისა და მეტყველების უნარი, წერილობით გაფორმებული ხელშეკრულებით საჩუქრად გადასცა მზია დავლაძეს უცხოური წარმოების იმპორტული ტელევიზორი, რომელიც საავადმყოფოში მკურნალობისას პეტრეს სპონსორებმა აჩუქეს. დასაჩუქრებულმა მიიღო საჩუქარი. სპონსორმა შეიტყო რა მოგვიანებით ამის შესახებ, სასამართლოში შეიტანა სარჩელი ნათია პაპავას წინააღმდეგ და მოითხოვა ტელევიზორის უკან დაბრუნება, ასევე პეტრესთვის მიყენებული მორალური ზიანის ანაზღაურება, რომელიც ჩუქების ხელშეკრულების დადების დროს საავადმყოფოში სამკურნალოდ იმყოფებოდა.

მართლზომიერია თუ არა ნათია პაპავას მოქმედებები? დააკმაყოფილებს თუ არა სასამართლო სპონსორის სასარჩელი მოთხოვნას?

კახუსი №12

გია თვალაძემ თავის ძმასთან დავითთან წერილობითი ფორმით დადო ჩუქების ხელშეკრულება, რის მიხედვითაც გიამ დავითს საჩუქრად გადასცა საკუთარი ერთოთახიანი ბინა, თუმცა დავითმა ზეპირი ფორმით უარი განაცხადა საჩუქარზე და არ გამოართვა ძმას ოთახის გასაღები. მეორე დღეს გია თვალაძის მიერ ძმისთვის ნაჩუქარ ბინაში დაზიანებული ონკანიდან გადმოიღვარა წყალი, რომელმაც დაასველა ოთახში დაგებული პარკეტი და ქვედა სართულზე მცხოვრებ მეზობლებთან ჩავიდა, მეზობელს დაუზიანდა საცხოვრებელი ბინის ჭერი და იატაკი. გია თვალაძემ სასამართლოში შეიტანა სარჩელი ძმის, დავითის წინააღმდეგ და მოითხოვა მისგან იმ ზიანის ანაზღაურება, რომელიც მას მიაღვა ძმის მიერ ნაჩუქარი ბინისა და იქ საცხოვრებლად გადასვლაზე უარის თქმის გამო.

რა გადაწყვეტილებას მიიღებს სასამართლო?

კახუსი №13

გელა პეტრიაშვილმა თავის ინვალიდ მეგობარს, ოთარ ნემსაძეს საჩუქრად გადასცა ავტომანქანა. ჩუქების ხელშეკრულებაში მხარეებმა ურთიერთშეთანხმებით ჩაწერეს, რომ ო. ნემსაძის გარდაცვალების შემთხვევაში მისი ნათესავები ნაჩუქარ მანქანას უკან დაუბრუნებდნენ გამჩუქებელს – გ. პეტრიაშვილს. ჩუქების ხელშეკრულების დადებიდან ერთი წლის შემდეგ ო. ნემსაძე გარდაიცვალა, ხოლო მისმა მემკვიდრემ – შვილმა კი უარი განაცხადა გ. პეტრიაშვილისათვის მანქანის უკან დაბრუნებაზე. გ. პეტრიაშვილმა სარჩელით მიმართა სასამართლოს ო. ნემსაძის მემკვიდრის წინააღმდეგ და მოითხოვა გაჩუქებული ავტომანქანის უკან დაბრუნება ნაჩუქრობის ხელშეკრულების შინაარსის შესაბამისად.

დააკმაყოფილებს თუ არა სასამართლო გ. პეტრიაშვილის მოთხოვნას?

კახუსი №14

კომერციული ბანკის დირექტორმა ხელოვნების მუზეუმს საჩუქრად გადასცა ცნობილი მხატვრის მიერ დახატული ნახატი, რომელიც შექმნილი იყო ბანკის კუთვნილი სახსრებით. ჩუქების ხელშეკრულება კანონ-

ნის მოთხოვნათა დაცვით დადებულ იქნა სამი თვით ადრე კომერციული ბანკის გაკოტრებამდე. ბანკის მენაბრეებმა როგორც კი შეიტყვეს ჩუქების ხელშეკრულების არსებობის შესახებ, სარჩელით მიმართეს სასამართლოს და მოითხოვეს ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმება და სურათის რეალიზაცია აუქციონზე თავიანთი მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად, რამეთუ ბანკს არ ჰქონდა საკმარისი ქონება მენაბრეების მიერ შეტანილი ფულადი თანხების დასაბრუნებლად. სასამართლომ დააკმაყოფილა მენაბრეების სარჩელი.

სწორი გადაწყვეტილება მიიღო თუ არა სასამართლო?

კახუსი №15

80 წლის თამარ გიორგაძე ხშირად ავადმყოფობდა, რის გამოც სახლში იძახებდა სასწრაფო-სამედიცინო დახმარების მედპერსონალს. თ. გიორგაძის მეზობლად ცხოვრობდა მეღდა ნანა კიკნაძე, რომელიც ყოველ საღამოს სახლში შეუვლიდა ხოლმე მოხუც მეზობელს და სამედიცინო დახმარებას უწევდა. მადლიერების ნიშნად თ. გიორგაძემ ნ. კიკნაძეს განუცხადა, რომ გადაწყვეტილი ჰქონდა მისთვის ზამთარში ძვირფასი ბეწვის ქურქი ეჩუქებინა, რადგან თვითონ ავად იყო და ქურქი აღარ დასჭირდებოდა, ხოლო იმისთვის, რომ დაერწმუნებინა თავის სიტყვების გულწრფელობაში, თ. გიორგაძემ 1999 წლის 10 ოქტომბერს ჩუქების დაპირება გააფორმა კანონით დადგენილი წესით.

1999 წლის 30 ნოემბერს თ. გიორგაძე გარდაიცვალა ისე, რომ ვერ მოასწრო ნ. კიკნაძისათვის დაპირებული ბეწვის ქურქის საჩუქრად გადაცემა. თ. გიორგაძის შვილმა უარი განუცხადა ნ. კიკნაძეს ქურქის გადაცემაზე. ნ. კიკნაძემ სარჩელით მიმართა სასამართლოს თ. გიორგაძის შვილის მიმართ და მოითხოვა მისგან დედის მიერ დადებული ჩუქების დაპირების ხელშეკრულების შესრულება.

რა გადაწყვეტილებას მიიღებს სასამართლო? პასუხი დაასაბუთეთ.

1. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, თბ., 1997.
2. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი IV, ნაწ. I, თბ., 2001.
3. ზ. ახვლედიანი, ვალდებულებითი სამართალი. თბ., 1999.
4. რ. შენგელია, საოჯახო სამართალი, თბ., 1999.
5. შ. ჩიკვაშვილი, საოჯახო და მემკვიდრეობის სამართალი, თბ., 2000.
6. ი. დოლიძე, ძველი ქართული სამართალი, თბ., 1953.
7. ივ. სურგულაძე, საკუთრების უფლების ინსტიტუტი ფეოდალური საქართველოს სამართლის ძეგლების მიხედვით. თსუ, 1949.
8. ივ. ჯავახიშვილი, თხზ. 12 ტომად. ტ. VI, თბ., 1982.
9. ი. ფუტყარაძე, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი დისერტაციის ავტორეფერატი. თბ., 1996.
10. ლ. ნადიბაიძე „საკუთრების შეძენის სამართლებრივი საშუალებები“, თბ., 1999 წ.
11. Римское частное право, учебник, М., 1996.
12. Покровский И.А. История римского права, СПб, 1908.
13. Шершеневич Г.Ф. Курс гражданского права, т. 2, СПб, 1896.
14. Мейер Д.И. Русское гражданское право, ч. II, М., 1902.
15. Брагинский М., Вытянский В., Договорное право, т. 2, М., 2000.
16. Комментарий к части Второму Гражданского кодекса РФ, М., 1998.
17. Гражданское и торговое право зарубежных стран. М., 2004.
18. Гражданское право Германии, М., 1998.
19. Гражданский Кодекс Квебека, М., 2000.
20. Толстой Ю., Сергеев П., Гражданское право, часть вторая, М., 1998.
21. Ф.КЮ Савиный „Обязательственное право“, СПб, 2004.

თავი I. ჩუქების ხელშეკრულების წარმოშობა და განვითარება ...	3
1. ჩუქების ხელშეკრულება რომის სამართალში	3
2. ჩუქების ხელშეკრულება ძველ ქართულ სამართალში	6
3. ჩუქების ხელშეკრულება რეკოლუციამდელ სამოქალაქო სამართალში	10
4. ჩუქების ხელშეკრულება საბჭოთა სამოქალაქო სამართალში	19
თავი II. ჩუქების ხელშეკრულება თანამედროვე ქართულ სამართალში	23
თავი III. ჩუქების ხელშეკრულების შედარებითი დახასიათება განვითარებადი ქვეყნების სამოქალაქო კანონმდებლობის მიხედვით	41
კაზუსები	50
ლიტერატურა	58